ڕەهەندی گەڕانەوە بۆ ئامێزی سرووشت لە شیعری (شار)ی سوارەی ئێلخانیزادەدا…

نووسینی/ عەتا قەرەداخی

(شار) کە زیاتر بە (ئەڵێم بڕۆم لە شارەکەت) ناسراوە، شیعرێکی دیاری سوارەی ئێلخانیزادەیە. سوارە تەمەنێکی کورت ژیاوە(1937- 1975)و بەهۆی نەخۆشیەوە کۆچی دوایی کردووە. ئەم دەقە شیعریەی لە ساڵی 1970 دا نووسیووە. سوارەی ئێلخانیزادە یەکێکە لە شاعیرە دیارەکانی ڕۆژهەڵاتی کوردستان و هاوسەردەمی شاعیران جەمال شارباژێڕی و جەلالی میرزاکەریم و شێرکۆ بێکەسە. هەروەك ڕاستەخۆ نەوەی دوای هەژارو هێمن و هاوچەرخەکانیانە لە ڕۆژهەڵات. بەڵام ئەوەندەی کاریگەری شێوازی شیعری گۆران-ی پێوە دیارە ڕەنگە ئەوەندە نەکەوتبێتە ژێرکاریگەری شیعری موکریانەوە. سوارە هەرچەندە لە سەرەتاوە بە کێشی عەرەبی و مەسنەوی فارسی شیعری نووسیووە، بەڵام لە کۆتایی شەستەکانەوە کە تەمەنی نزیکی سی ساڵ بووەتەوە بە شێوازی شیعری سەربەست یان پەخشانە شیعر نووسیوێتی و دەقەکانی (خەوە بەردینە و ئەڵێم بڕۆم لە شارەکەت و من ئەڵێم و کوا شەنگەسوار و تاپۆو بوومەلێڵ…تاد) نموونەی بەرزو دیاری پێگەیشتنی ئەزموونی شیعری ئەم شاعیرە کورت تەمەنەن.

ئاشکرایە شیعر وەکو بەرزترین و یەکێك لە ڕەگەزە ئەدەبیە دیارەکان مێژوویەکی کۆنی هەیە و لە قۆناغی ژیانی ناو سرووشتەوە ئەم چەشنە ئەدەبیە بە ئاستی جۆراو جۆر بەرهەمهاتووە. لە پێش قۆناغی نووسیندا شیعر لەبەرکراوەو وەکو ڕەگەزێکی زارەکی دەماودەمی کردووەو بە گۆرانی گوتراوەتەوە. کۆنترین شێوەی شیعر کە بە زمانی شیعریی هۆنراوەتەوە (ڤێنداس)ە لە نێوان سەدەی هەژدەو سیانزەی پێش زانین و دوای ئەویش ئۆدێسە دێت لە سەدەی هەشت و حەوتدا هۆنراوەتەوە. ئەمە سەرباری ئەوەی کە دیاردەیەکی ئاشکرا هەیە و وەکو ڕێسای لێهاتووە، کە شیعر لە کۆی کەلتوورەکاندا لە پێش ڕەگەزە ئەدەبیەکانی تردا دەرکەوتووە. ئاشکرایە شیعر بەرهەمی خەیاڵ و ئەندێشەو نەستە. کە ئەمانەش لە هەموو مرۆڤێکی ئاساییدا بوونیان هەیەو لە کاتی وروژان یان سەرکوتکردندا بە هەردوو بارەکەدا هەوڵدەدەن گوزارشت لە خۆیان بکەن، ئەوەش یەکێکە لە

هۆكارەكانی بەرهەمهێنانی شیعر هەر لەسەرەتاوە تاوەكو ئێستا. دیارە ئاشكرایە كە پەرەسەندنی ژیانی كۆمەڵایەتی بە چەند قۆناغێكدا تێپەڕیووەو هەر لە كۆمەڵگەی سەرەتاییەوە یان كۆمەڵگەی پێش نووسینەوە كە بە كۆمەڵگەی دەرەوەی مێژوو ناودەبرێت پەرەسەندنی كۆمەڵگەی مرۆڤایەتی و مرۆڤ خۆی بەردەوامبووە تا گەیشتووەتە قۆناغی ئێستا. قۆناغی سەرەتایی ژیان، قۆناغی ژیانی نێو سرووشتە، واتە ئەو رووبەرە خاوێنەی كە هاوتایە لەگەڵ ئەو هەست و خەیاڵ و ئەندێشە خاوێن و ناسك و بێگەردەدا كە سەرچاوەی بەرهەمهێنانی شیعرە.

لێرەوە دەشێ بگوترێت شیعر دەربڕین بووە لەو خاوێنی و ناسكی و بێگەردیەو وێناكردنی ئەو سرووشتە جوانە بووە كە هێشتا دەستی مرۆڤ و شوێنپێی مرۆڤ تەڵخی نەكردووەو پەڵەی لەسەر دانەناوە. ئەم جوانیە جوانیەكی نموونەییەو هاوكات فەزایەكی هێمن و خامۆشەو جێگای ئارامگرتن و حەوانەوەی رۆحە. واتە سەرئەنجام زەمینەی بەردەوامی پاكژبوونەوەی رۆحەو دەشێ مرۆڤ لەهەر ساتێكدا بۆی بگەڕێتەوە بە مەبەستی حەوانەوەو ئارامگرتن و پاكژبوونەوەی رۆح پەنای بۆ ببات.

هەر لێرەدا ئەو پرسیارە سەرهەڵدەدات: ئایا ئەم دەقە شیعریەی سوارە گەڕانەوەیە لە زەمینەی ئاڵۆزو پڕ لە هەراو زەنای شارەوە بۆ زەمینەی ئارامی نێو سرووشت، كە یەكەمیان واتە زەمینەی ئالۆزو بكوژی هەست و رۆح كە شارە، وا لە شاعیر یان قسەكەری شیعرەكە دەكات پشت لەو زەمینەیە بكات و بگەڕێتەوە بۆ گوند یان بۆ لادێ كە زەمینەی ئارامی و هێمنیەو رووبەری رەهابوونی رۆح و هەستەكان و خەیاڵە و هاوتای سرووشتە؟ واتە ئایا ئەم دەقە گەڕانەوەیە لە زەمینەی ئالۆزی شارەوە بۆ نێو سرووشتی هێورو ئارام؟ یان جێهێشتنی شارە لە لایەن كوڕێكی پەروەردەی زەمینەی لادێوەو دووبارە گەڕانەوەیە بۆ یەكەمین زێد كە چاوی تێدا هەڵهێناوە؟ وەڵامدانەوەی ئەم پرسیارانە بەجێدەهێڵین بۆ ئەوەی لە رێگای شیكردنەوەی دەقەكەوە ئەو وەڵامانە ئاشكرا ببن. هەروەك لێرەدا ئەم پرسیارەش دەكەین: ئایا ئەم دەقە شیعریەی سوارە راكردنە لە واقیعی شارو گەڕانەوەیە بۆ نێو سرووشت؟

هەروەك ئاشكرایە چەمكی گەڕانەوە بۆ نێو سرووشت دەرئەنجام و بەرهەمی ژیانی ئاڵۆزی شارو فشاری ژیانی سەختی نێو زەمینەی شارە. گومانی تێدا نیە مرۆڤ بە ئازادی لە دایكبووەو لە ناو سرووشتیشدا بە ئازادی ژیاوەو یەكەم كۆت و پێوەندی لەگەڵ یەكەم دەركەوتنی

خاسێتی ژیانی نیشتەجێبووندا دەرکەوتووە، کە ئەوەش واتە نیشتەجێبوون سەرەتای ژیانی جێگیربوون و سەرەتای ژیانی شارستانێتیە. لە نێو زەمینەی شارەوە، لە ژینگەیەکدا کە هەستەکانی مرۆڤ دەکوژرێن، خەیاڵەکانی مرۆڤ دەشێویندرێن و خەونەکانی لەبار دەبرێن، رۆسۆ دروشمی گەڕانەوەی بۆ ناو سرووشت بەرزکردەوە، واتە گەڕانەوە بۆ ژیانی ئازادو بۆ دەرەوەی کۆت و پێوەند، بۆ زەمینەی رەهابوونی هەستەکان و خەیاڵ و ئەندێشەو نەست، بۆ زەمینەی پڕ لە ئارامی و هێمنی. لە راستیدا درووشمەکەی رۆسۆ واتە گەڕانەوە بۆ نێو سرووشت، دروشمێکە دەلالەتی سیاسی و کۆمەڵایەتی هەیەو ئامانجی زیندووکردنەوەی چەمکی کێویبوونی نەرموونیان و شکۆدارکردنی سەرەتاییبوونە لە ژیان و رەفتارکردندا. واتە لێرەوە گەڕانەوە بۆ نێو سرووشت دەلالەتی گەڕانەوە بۆ ئازادی سرووشتی هەڵدەگرێت.

پێش ئەوەی بێینە سەرباسی گەڕانەوە بۆ نێو سرووشت لە دەقەکەی سوارەی ئێلخانیزادەدا، ئاماژە بۆ چەمکی گەڕانەوە بۆ نێو سرووشت لای هەندێ لە شاعیرانی رۆمانسی دەکەین، چونکە ئاشکرایە گەڕانەوە بۆ نێو سرووشت بنەمایەکی قۆناغی ئەدەبی رۆمانسیە. ۆردزۆرس کە زۆر بڕوای بە دروشمەکانی شۆڕشی فەرەنسا هەبوو، بەو شۆڕشەیدا هەڵدەداو وەکو هەنگاوێك بە ئاراستەی گەڕانەوە بۆ رەسەنایەتی باسی دەکرد و ئەو رەسەنایەتیەشی لە سروشتدا دەبینی. بەڵام دواتر زانی کە ئەو شۆڕشە دەستکردی مرۆڤە، نەك دەستکردی سرووشت، لەبەرئەوە دژی وەستاو بەدوای حەوانەوەدا دەگەڕا لە ئامێزی سرووشتی راستەقینەدا. لە ئەنجامی بێ ئومێدبوون لە شۆڕشی فەڕەنسا، ۆردزۆرس بە دوای وزەی چارەسەکەری سرووشتدا گەڕا. بایەخی زیاتری ئەم شاعیرە بە سرووشت تا ئەندازەیەکی دیار بەهۆی بێئومێدی سیاسیەوە بوو. بەلای شیللیەوە سرووشت وەکو رۆح ئاوسە بە بنەماکانی خۆشەویستی، هەروەك جۆن کیتس پێیوایە سرووشت چێژی حیسی پێشکەش دەکات. لەسەرووی هەموو ئەمانەشەوە شیعری رۆمانسی بە چەند خاسێتێك دەناسرێتەوە وەکو یاخیبوون لە عەقڵ و کۆت و بەندی کۆمەڵایەتی و گەڕانەوە بە ئاراستەی دڵ. هەروەك بە تەوەربوونی تاکەکەس لە ئەدەبی رۆمانسیدا و یاخیبوون لە هەموو یاساو رێساو رێکخستن و داب و نەریت و عورفێك و پشتبەستن بە سرووشت و جوانیەکانی و وێناکردن و بەرجەستەکردنی پاڵەوانی رۆمانسی لە خاسێتە سەرەکیەکانی شیعری رۆمانسین. کەواتە ئەوەی ئاشکرایە لە شیعری رۆمانسیدا تاکەکەس و سرووشت تەوەرو پنتی سەرەکین و هەموو شتێك بە دەوری زاتی شاعیردا دەسوڕێتەوە. ئەمەش وادەکات کە زاتی شاعیر یان پاڵەوانی رۆمانسی یان قارەمانی دەقی رۆمانسی بەردەوام بە دوای هێمنی و هێوری و حەوانەوەو چێژدا

بگەڕێت و ئەوەش لە ئامێزی هێمن و خاوێن و جوانی سرووشتدا دەستەبەر دەبێت. لێرەوە ئێستا دەرگایەك هەیە تا بێینە سەر لێكۆڵینەوەی ئەم دەقە شیعریەی سوارەی ئێلخانیزادە بە ناونیشانی ” شار”.

ئەم دەقە شیعریەی سوارە بە ناونیشانی (شار) یان وەکو ئەوەی کە لەلای خوێنەر ناسراوە (ئەڵێم بڕۆم لە شارەکەت)، بریتیە لە گفتوگۆی نێوان دووکەس، کە کەسی یەکەم واتە قسەکەر کە دەشێ شاعیر بێت و کەسی دووەم گوێگر کە تەنیا وەکو گوێگرێکی مەعنەوی لە پێکهاتەی زمانی دەقەکەدا ئامادەبوونی هەیە. هەر زوویش شووناسی گوێگر تا ئەندازەیەك ئاشكرا دەبێت، ئەویش لە میانەی دەربڕینەکانی قسەکەری شیعرەکەوە، کە وەکو رەگەزی دووەم و تەنانەت وەکو خۆشەویستیش دەیدوێنێت. بەڵام ئەوی کەسی دووەم لە رووی دەربڕین و وەڵامدانەوەوە هیچ ئامادەبوونێکی نییە. ئەمەش وادەکات کە دەقەکە بریتی بێت لە قسەکردنی قسەکەر یان شاعیر بۆ دەرەوەی خۆی، یان بۆ هەمووان، بەڵام بە مەبەستی بەرجەستەکردنی زەمینەیەك تا لێیەوە ئامانجی دەقەکە بۆ شێوەیەکی ئاشکرا ئاراستە بکرێت. ئەو کەسی دووەم واتە ئەوی رەگەزی دووەم دەدوێنێت و راستەخۆش لە نێوان خۆی و ئەودا جیاکارییەك دەکات، کە دەبێتە جیاکاریی لە نێوان خۆیی لادێی و ئەوی شارییدا، کە لە پشتی ئەمەشەوە دووانەیەکی بەرامبەر ئامادەیە، ئەویش دووانەی (لادێ \ شارە).

ئاشکرایە لە زەمینەی کۆمەڵایەتی درووست و لە پەرەسەندنی ئاسایی کۆمەڵایەتیدا ئاراستەی کۆچ لە لادێوە بەرەو شارە، لە کۆمەڵگەی سەرەتاییەوە بەرەو شارستانێتیە، لە سرووشتەوە بەرەو تەکنۆلۆجیایە، لە ڕۆمانسیەتەوە بەرەو ریالیزم و مۆدێرنیزمە. بەڵام لێرەدا جوڵەیەکی پێچەوانە هەیە کە گەڕانەوەیە لە شارەوە بۆ لادێ، لە شارستانێت و تەکنۆلۆجیاوە بۆ سرووست و بۆ ژیانی سادە. کە ئەمەش دەلالەتێکی فەلسەفی لە پشتیەوەیە ئەویش خەونبینینی بەردەوامی مرۆڤە بە سادەیی و هێمنی و بێگەردی و حەوانەوەی نێو ئامێزی سرووشتی جوان و هێورەوە، کە هاوشێوەی هێمنی نێو هەناو یان منداڵدانی دایکە. واتە گەڕانەوە لە شارەوە بۆ لادێ، بۆ نێو سرووشت هاوشێوەی خەونبینینە بە گەڕانەوەوە لە هەر قۆناغێکی ژیاندا بۆ ئامێزی دایك و ئەوەش وەکو جۆرێك لە خۆشاردنەوە، یان خۆحەشاردانە لە ئاڵۆزی و کێشەکانی ژیان بە مەبەستی خۆپاراستن و بەدەستهێنانەوەی حەوانەوەو ئاسوودەیی.

ناونیشانی ئەم دەقە کە (شار) ە، ئەگەر هەر خۆی وەکو وشەیەك

یان دالێك لێی بڕوانرێت، ئەوا پێویستە وەكو دەروازەیەكی سەرەكی بۆ چوونە ناو جیهانی قوڵ و تاریك و نائاشكرای دەقەكە سەیر بكرێت و پێویستی بەوەیە كە هەڵسەنگاندن بكرێت و بدوێنرێت هەتا لەوێوە ڕێگای چوونە ناو دەقەكە ئاسانتر بێت. هەروەك ئاشكرایە كە ناونیشان یەكەمین شوێنی بەیەكتر گەیشتنی خوێنەرو دەقە و پێگەی هەڵهێنانی یەكەم هەنگاوە بەرەو داڵانە تاریكەكانی دەق كە دەشێت ناونیشان تروسكایی و تەنانەت ڕووناكیەكی زۆر پێشكەش بكات بۆ دۆزینەوەی ڕێگای چوونە ناوەوەی جیهانی نائاشكرای دەقەكە. تەنانەت ناونیشان دەبێ بگونجێت لەگەڵ ناوەڕۆكی دەق و پێكهاتەی دەق و ئاستی جوانناسی دەق و پرسیاری دەقدا. كەواتە با بزانین لێرەوە ناونیشانی ئەم دەقە “شار” یان ” ئەڵێم بڵێم لە شارەكەت ” چی دەگەیەنێت و چیمان پێشكەش دەكات بۆ چوونە ناو جیهانی قوڵی دەقەكە.

وەكو پێشتر ئاماژەمان بۆ كرد، شار وەكو شوێن زەمینەی قۆناغێكی دیاریكراوە لە ژیانی كۆمەڵایەتیدا، كە لە دوای قۆناغی ژیانی فیودیالی دێت. ژیانی شار قۆناغی دەركەوتنی پیشەسازی و پێكهاتنی چینی بۆرژوای فەرمانڕەوایەو لەبەرامبەریدا دەركەوتنی چینی كرێكارە. لەم ڕووەوە شار زەمینەی ململانێ و پێكدادانی ئەم دوو چینەیە، كە چینی بۆرژوا هەوڵدەدات زیاتر دەسەڵات و هەژموونی خۆی بسەپێنێت و لە بەرامبەریشدا چینی كرێكار هەوڵدەدات و كۆشش دەكات دەسەڵاتی بۆرژوا تێكبشكێنێت و خۆی دەسەڵات بەدەست بگرێت و سیستەمێكی سیاسی ئیداری باشتر كە لە خزمەتی زۆرینەو چینی خوارەوەی كۆمەڵگەدا بێت پێكبهێنێت. بەڵام ئەوەی ئاشكرایە لە شۆڕشی بۆرژوازیەوە كە لە ئەوروپای ڕۆژئاوا بۆ یەكەمجار دەستی پێكردووەو، لە بەریتانیاش ئەم شۆڕشە لە پێش وڵاتانی تری ئەوروپاوە ڕوویداوە كە لە ناوەڕاستی سەدەی حەڤدەهەمدا بوو، دواتریش لە چارەكی دوایینی سەدەی هەژدەدا شۆڕشی فەرەنسی ڕوویداو درووشمەكانی شۆڕشی بۆرژوازی بە گشتی و شۆڕشی بۆرژوازی فەرەنسی بە تایبەتی جێگای ئومێدی جەماوەر بوون، بەڵام دواتر و لەئەنجامی جێبەجێنەكردنی درووشمەكانی شۆڕشدا بۆ ئومێدیەكی گەورە كەوتەوە. لەو كاتانەوە تاكو ئێستا چینی بۆرژوای سەرمایەدار لەسەر كورسی فەرمانە و سیستەمی ئابووری سەرمایەدای كە سیستەمی ئابووری شارە دنیا بەڕێوەدەبات و چینی كرێكاریش بۆ خۆی وەكو هێزی كار بەكاردەهێنرێت و لە دەرەوەی دەسەڵاتە و یاساكانی كار و فشاری كار و بە زەحمەت بەدەستهێنانی پێداویستیەكانی ژیان ئەو دیاردانەن كە ڕۆژانە چینی كرێكار ڕووبەڕوویان دەبێتەوە. سیستیمی كۆمەڵگای شار

ئەو کەش و بارودۆخەیە کە کۆمەڵگە یان رووبەرێکی فراوانی کۆمەڵگە بەدەستیەوە دەناڵێنێت و ئێستا لە شاردا مرۆڤی کارکەر هاوشێوەی ئامێرەو تەنانەت ئامێر خەریکە جێگا بە مرۆڤەکان لەق دەکات و لە ئێستادا رۆبۆتەکان بە باشی زۆرێك لە کارەکانی مرۆڤ ئەنجام دەدەن. ئەوەش دەبێتە فشارێکی زیاتر بۆ سەر ژیانی هێزی کار لە شاردا و سەرئەنجام بەرەو بێکارکردن و برسیکردنیان دەبات. ئەمە قۆناغی ژیانی شارە تاکو ئێستاو سەرباری رووکەشی جوانکراوی ژیانی شار بە بەرهەمەکانی تەکنۆلۆجیای نوێ، بەڵام ئەگەر بە روانینی رۆمانسیانە سەیری ژیانی شار بکەین، ئەوا بریتیە لە دۆزەخ. بێگومان لە روانگەی ریالیزمیشەوە شار شوێنی راستەقینەی ململانێی چین و توێژە کۆمەڵایەتیە ناکۆکەکانە لە پێناوی باشتر کردنی ژیان و گەڕانەوەی بەهاو شکۆ بۆ مرۆڤ وەکو باڵاترین ئێفرێندراو و باڵاترین بوونی نێو ئەم گەردوونە.

کاتێ (شار) ناونیشانی ئەم دەقە شیعریەیە و شاریش وەکو باسمان کرد زەمینەی ئەو ململانێ و فشارە جۆراوجۆرانەیە بۆ سەر ژیانی مرۆڤ بە گشتی و بۆ سەر ژیانی بەشی خوارەوەی کۆمەڵگە، لە بەرامبەریدا لادێ یان سرووشت هەیە کە ئەویش قۆناغی ژیانی پێش شارە و بە قۆناغی ژیانی سادە و سەرەتایی نێو سرووشتیش ناودەبرێت. کەواتە ناونیشانی ئەم دەقە شیعریە راستەوخۆ سەرنجمان بۆ بەراوردکردن لە نێوان ئەو دوو زەمینەو ئەو دوو قۆناغەی ژیان و ئەو دوو کەلتوورەدا رادەکێشێت کە ئەوەی پێشتریان واتە لادێ – سرووشت بە قۆناغی ئازادی و بێ کۆتوبەندی ژیان دادەنرێت و ئەوەی دووەمیشیان واتە شار بە دۆزەخی سایەی قۆناغی تەکنۆلۆجیا و ژیانی ئاڵۆز و سەختی زەمینەی شار دەزانرێت. ئەم ناونیشانەش پەیوەست بە کەسێتی قسەکەری شیعرەکە بەراوردکردنی ژیانی ئەوە لە نێوان ئەو دوو زەمینەیەدا. کە ئەمی قسەکەری دەقەکە لە ئاڵۆزەکەیاندا دەژی بەڵام بێزار دەبێت و وەکو هەر مرۆڤێکی رۆمانسی یان وەکو شاعیرێکی رۆمانسی دەیەوێت پشت لەم زەمینەی شار بکات و بگەڕێتەوە بۆ زەمینەی یەکەم کە لادێ یان سرووشت یان ژیانی سادەو ساکاری ئامێزی سرووشتی هێمن و هێورە. ئاشکرایە لێرەوە گەڕانەوە بۆ سرووشت دەلالەتی گەڕانەوە بۆ ئازادی سرووشتی هەڵدەگرێت. شار مانای رێکخستن و یاسا و رێساو سنووردارکردنی جوڵەو ئازادییەکانی تاکەکەس و مل کەچبوون و وابەستەبوون بە رێساو نەریت و ئەتەکێتەوە، لە کاتێکدا لادێ یان سرووشت مانای ئازادی و رەهایی لە جوڵەو لە هەڵس و کەوتدا. ناونیشانی ئەم دەقە شیعریە لە ئاستی دەلالیدا بریتە لە بەراوردکردن لە نێوان ئەم دوو زەمینەدا.

ئێستا لە ڕێگای ناونیشانەوە کە ڕێی کلیلی کردنەوەی دەقەکە دەبینێت بەرەو چوونە ناو دەقەکەو شیکردنەوەی بنیادی پێکهێنەرانەی و لەوێشەوە بەرەو ئاشکراکردنی دەلالات و ماناو لەسەر ئەو بنەمایەش دۆزینەوەی پرسیارەکانی دەقەکەو شێوەی ئاراستەکردنیان و دیاریکردنی جیهانبینی دەقەکە دەچین. سەرەتا ئەو پرسیارەش بەرز دەکەینەوە ئایا ئەم دەقە لە چ قۆناغێکی ژیانی کۆمەڵایەتی و سیاسی و کەلتووریدا نووسراوە؟ ئایا ئەو زەمینەی دەقەکەی تێدا بەرهەم هاتوو چ جۆرە زەمینەیەکە لە رووی کۆمەڵایەتی و سیاسی و ئابووری و کەلتووری و عەقڵییەوە؟ ئایا ئاستی پەرەسەندنی کۆمەڵایەتی چۆنەو بەو پێیەش لە رووی مێژووی ئەدەبیەوە ئەم شیعرە لە چ قۆناغێکی مێژوویی شیعری کوردیدا نووسراوە؟ ئایا شیعری قۆناغی کلاسیکە یان ڕۆمانسی یان ریالیزم؟ ئەگەرچی سنووری جیاکردنەوەی ئەم پۆلێنکردنانەش هەندێجار ئاڵۆزەو لەژێر تەمومژدایە.

سوارەی ئێلخانیزادە سەرەتای شیعرنووسینی بە شێوەی کلاسیك بووەو لەسەر کێشی عەروز شیعری نووسیووەو دواتر دەستی داوەتە شیعر نووسین بە شێوازی نوێ. بەڵام لە راستیدا ناوبەناو تا کۆتایی ژیانیشی هەر گەڕاوەتەوە بۆ نووسین بە کێشی عەروز. مێژووی ژیانی شیعری سوارە دەکەوێتە دوای ئەزموونی شیعری شاعیرانی موکریان و ئەزموونی شیعری گۆرانەوە. بێگومان بە پێی ئەوەی کە سوارە لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان لە دایکبووەو ژیاوەو خوێندوویەتی، ئاساییە کە کاریگەری کەلتووری دەوڵەمەندی فارسی و بە تایبەتی کاریگەری شیعری نوێی فارسیشی لەسەر بووبێت بە تایبەتی ئەزموونی نوێی شیعری فارسی لەسەر دەستی نیما یوشیج و ئەوانی تریش. بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا ئاشکرایە کە کاریگەری شیعری گۆران یان شیعری نوێی کوردی لەسەر دەستی گۆران و هاوەڵەکانی لەسەر ئەزموونی شیعری کوردی لە ڕۆژهەڵات هەبووە، بە تایبەتی لەسەر سوارە. لە رووی کۆمەڵایەتی و سیاسیشەوە سوارە کوڕی قۆناغێکی ژیانە کە سیستەمێکی نادادپەروەر فەرمانڕەوای وڵاتەکەیەتی و سەرباری ئەوەش میللەتەکەی ئەم داگیرکراو و دابەشکراوە، کە ئەمانەش هەریەکە بە ئاستێك کاریگەرییان لەسەر کۆی ئەزموونی ڕۆشنبیری و ئەدەبی و هونەریی کوردی هەبووە. سوارە باری تەندرووستی خۆیشی زۆر باش نەبووە کە ئەوەش دیسان ڕۆڵ و کاریگەری دەبێت لەسەر ئەزموونی ژیانی ئەدەبی و هونەری.

سوارەی ئێلخانیزادە دەڵێت:

گوڵم! \ دڵم پڕە لە دەردو کوڵ \ ئەڵێم بڕۆم لە شارەکەت. \ ئەڵێم

بە جامی ئاوی کانیاوی دڵیەکەم، \ عیلاجی کەم کوڵی دڵی پێم، لە دەردی ئینتیزارەکەت.\ وەڕەز بوو گیانی من، لە شارو هاڕەهاڕی ئەو، \ لە رۆژی چڵکنی نەخۆش و تاو و یاوی شەو،\ ئەڵێم بڵێم لە شارەکەت، \ لە شاری چاو لەبەر چرای نێئۆن شەوارەکەت،\ بڵێمە دڵ، کە مانگەشەو بزێتە ناو بزەم،\ چلۆن بژیم لە شارەکەت، \ کە پێ بە دڵ دژی گزەم؟ \ لە شارەکەت، کە رەمزی ئاسن و منارەیە \ مەلی ئەوین غەوارەیە.\ ئەڵێی لە دەوری دەست و پێم، \ ئەوەی کە تێل و تان و رایەڵە، \ کەلەپچەیە، \ لە شارەکەت کە مەندی دووکەڵە \ کە دێتە دەر لە ماڵی دەوڵەمەند، \ وە تیشکی بێ گوناهی خۆرەتاو ئەخاتە بەند. \ لە هەر شەقام و کووچەیەك شەپۆڵی شینە دێ بەرەو دڵم، \ دەستی گەرمی ئاشنا نیە کە ئەیگوشم، \ دەستی چڵوەی یە. / لە شارەکەت زەلیلە شێر، گوڵم \ باوی رێویە،\ بە هەر نیگایەك و پەتایەکا \ ئەڵێم بڵێم لە شارەکەت، گوڵم \ ئەڵێم بڵێم لە شارەکەت، \ گوڵم، هەرێمی زێنگ و زەڵ \ چلۆن ئەبێتە جاڕە گوێ \ لە شاری تۆ، لە بانی عەرشە قڵندەری دڵاو \ شارەکەت- \ ئاسکە جوانەکەم! \ تەسکە بێ ئەوین و بێ خەفەت هەراو. \ کێ لە شاری قاتڵی هەژار، گوێ ئەداتە ئایەتی پەڕاوی دڵ؟ \ منێ کە گێشی تاوی گەرمی بەر دەوارەکەی عەشیرەتم،\ بە دارە تەرمی کووچە تەنگەکانی شارەکەت، \ رانەهاتووە لەشم. \ بناری پێ بەهاری دێ \ رەنگی سوورو شین ئەدا \ لە شیعرو عاتیفەی گەشم \ ئەڵێم بڵێم لە شارەکەت گوڵم، \ ئەڵێم بڵێم لە شارەکەت \.

ئەگەر سەرەتا سەیری ئاستی ئاشکراو بینراوی دەقەکە بکەین وەکو پێکهاتەیەکی زمانی لە ناونیشانەوە بۆ جەستەی دەقەکە، ئەوا دەقێك لەبەردەمماندا ئامادەیە. ئێستا نازانین ئایا ئەو دەقە دەقێکی زیندووە یان نا؟ هەڵگری دەلالات و ماناو پرسیارو جیهانبینیە یان نا؟ بەڵام ئەوەی ئاشکرایە پێکهاتەیەکی زمانیە. ئایا ئەم پێکهاتە زمانیە لە رووی رەگەزەکانی بەرهەمهێنانی شیعرەوە دەقێکی شیعریە؟ ئایا شێوازی دەقەکە چ شێوازێکە؟ ئایا ئەم دەقە لیریکە؟ پەخشانە شیعرە یان شیعری نوێیە؟ ئایا وێنەو لێکچوون و خوازەو بنەماکانی تری بەرهەمهێنانی شیعریەت تیایدا چۆنە؟ ئایا شێوەی دەربڕینی زمانی دەقەکە چۆنە؟ گێڕانەوەیە، گفتوگۆیە، مۆنۆلۆگە، داخوازیە، فەرمانە، یان داواکاری و پاڕانەوەیە؟

ئەوەی بە ئاشکرا دەبینرێت ئەوەیە کە دەقەکە شێوەی گفتوگۆی هەیە لە نێوان قسەکەرێکی ئامادە کە دەشێ شاعیر خۆی بێت لەگەڵ گوێگرێکی نائامادە کە رەگەزی دووەمەو ئەوی قسەکەر لە چرکەساتێکی پێ لە

بێزارییەوە لەگەڵی دەدوێت، کە بێزاریەکەی لەوی کەسی بەرامبەر نییە، بەڵکو لەو زەمینەیە کە واپێدەچێت زەمینەی راستەقینەی ئەوی گوێگر بێت و ئەمی قسەکەریش لە بنەڕەتدا سەربەو زەمینە نییە، بەڵام لەژێر کاریگەری هەر هۆکارێکدا بێت گواستراوەتەوە بۆ ئەو زەمینە کە زەمینەی شارە. لێرەوە دەشێ ئەوی قسەکەر لە ئەنجامی پەرەسەندنی کۆمەڵایەتی و پێویستبوونی شارو تەکنۆلۆجیا و پیشەسازی بە هێزی کار، ئەم لادێ و ژیانی قۆناغی فیزیالی و کشتوکاڵی بەجێهێشتبێت و گواسترابێتەوە بۆ زەمینەی شار و بۆ نێو پەیوەندی کۆمەڵایەتی و بەرهەمهێنانی شار، کە پەیوەندی بەرهەمهێنانی سەرمایەداری و کەلتوور و عەقڵ و دەسەڵاتی چینی بۆرژوای خاوەن ئامرازەکانی بەرهەمهێنان و رێکخەری پەیوەندییەکانی بەرهەمهێنانە.

یان ئەوەیە کە ئەوی قسەکەر وەکو دەستەبژێری لادێ بەهۆی خوێندنەوە لە زەمینەی لادێوە گواستراوەتەوە بۆ زەمینەی شار. لە هەردوو بارەکەدا ئەمی قسەکەر دووچاری نامۆیی دەبێت لە زەمینەی شاردا و ئەم دەقەش دەبێتە دەربڕی هەست و هەڵوێستی ئەم کەسێتیەی کە هەست بە نامۆیی دەکات و رابردووی خۆی دەلاوێنێتەوە و دەیەوێت بۆی بگەڕێتەوە کە رابردووی ئەو لە زەمینەی لادێدایە، واتە ژیانی ناو سرووشت. لەم رووەوە ئەم دەقە دەبێتە گێڕانەوەی بەسەرهاتی گەڕانەوەی لاوێکی لادێی لە زەمینەی شارەوە بۆ زەمینەی لادێ، کە ئەوەش گەڕانەوەیە لە ژیانی شارستانێتی و تەکنۆلجیاوە بۆ ژیانی سادەی لادێ و بۆ ئامێزی سرووشت. لێرەوە ئاشکرا دەبێت کە بیرۆکەی سەرەکی ئەم دەقە بێزاربوونە لە ژیانی پڕ لە فشار و سەختی شار و گەڕانەوەیە بۆ ژیانی سەرەتایی لادێ و بۆ نێو ئامێزی خاوێن و هێور و دوور لە فشاری نێو سرووشت. واتە گەڕانەوە لە پەیوەندی ئامێر ئاسایی ژیانی شارەوە کە هیچ هەست و سۆزێکی مرۆیی تێدا نییە بۆ پەیوەندی پتەو و بەهێزی لادێ و خێڵ و عەشیرەت کە بە تێری بارگاویکراوە بە هەست و سۆز و رایەڵەکانی پەیوەندی خوێن و دەمار.

لە دەستپێکدا قسەکەر یان شاعیر کەسی بەرامبەر دەدوێنێت کە دیارە دڵدارەکەیەتی. ئەو باسی باری بێزاری و ئازارو نێگەرانیەکانی ناخی خۆی بۆ ئەوی دڵدار دەکات. دەشێ لەسەرەتادا ئاشکرا نەبێت کە هۆی بیزارییەکەی ئەمی قسەکەر چیە. کاتێ باسی ئەوە دەکات کە بڕوات و شارەکەی ئەو بەجێبهێڵێت. لە رووکەش و ئاستی بینراوی زمانی یەکەمی دەقەکەدا وادەردەکەوێت کە لە ئەوی دڵدار بێزار بێت و بەجۆرێك دەشێ بگوترێت ئەوی دڵدار وەڵامدانەوەی بۆ ئەمی قسەکەر لە ئاستی پێویستدا نەبێت و ئەو رۆیشتنەی کە باسی دەکات وەکو جۆرێك لە

جیابوونەوە و بەجێهێشتنی ئەم و کۆتاییهێنان بێت بەو پەیوەندیەی پێکیانەوە دەبەستێت. بەڵام هەر زوو ئاشکرا دەبێت کە ئەمی قسەکەر کێشەی لەگەڵ زەمینەی شاردا هەیە و ئەم لە شار بێزارە و دەیەوێت شار بەجێبهێڵێت و بگەڕێتەوە بۆ گوند، واتە بۆ ئامێزی سرووشت. کەواتە لێرەدا دووانەیەکی بەرامبەر بەرهەم دێت کە ئەویش دووانەی (شار\ لادێ)یە. ئەمی قسەکەر لە سەر بنەمای دواندنەکانی خۆی، پاشخانە کۆمەڵایەتیەکەی دەردەکەوێت کە لە ئەسڵدا لادێ نشینە و ئێستا گەیشتووەتە شار. ئەوی دڵداریش شارنشینە. واتە هەریەکەیان هەڵگری کەلتوور و عەقڵێکە کە بێگومان جیازای هەیە لە نێوانیاندا. یەکەم واتە قسەکەر لە دایکبوو و پەروەردەی زەمینە و عەقل و کەلتووری لادێیە، ئەوی دڵداریش کچێکی لە دایکبوو و پەروەردە و گەورەبووی ناو زەمینەی شار و عەقڵ و کەلتووری شارە. لە پاڵ ئەم دووانەیەدا دووانەی (شاری \ لادێی)، (شارستانێتی \ سەرەتاییبوون)، (تەکنۆلۆجیا \ سرووشت) پێکدێت.

هەڵبەت ئاشکرایە وەکو پێشتریش ئاماژەمان بۆ کرد پەیوەندییەکانی قۆناغی ژیانی شار فشارێکی زۆر دەخەنە سەر مرۆڤ و سەرباری ئەوەی کە شار یان کۆمەڵگەی شار زەمینەی پێگەیشتنی تاکی خاوەن شووناس و زەمینەی لە دایکبوونی بیر و بۆچوون و دیدی جۆراوجۆر و جیاوازیە، بەڵام دۆزەخێکیشە بۆ تاکەکەسی هەستیار و خاوەن دید و خەیاڵ و ئەندێشەی ڕۆمانسیانە، چونکە ئەو پەیوەندیە ئاڵۆز و ئامێرئاسایەی پەیوەندی شار رووبەرێك بۆ مانەوەی هەست و سۆز و خەیاڵە ڕۆمانسیەکان ناهێڵێتەوە. بەڵکو بە زوویی تێکیان دەشکێنێت و لە ناویان دەبات و لە بارێکی وەهاشدا تاکەکەسی ڕۆمانسی دەکەوێتە باری ونبوون و هەست بە نامۆیکردنەوە. یان ئەوەتا دەبێ خۆی بداتە دەستی ئەو واقیعە ناجۆرەوە یان پشت لە پەیوەندی و یاساو ڕێسا تووندەکانی زەمینەی شار و تەکنۆلۆجیا و عەقڵ دەکات و دەگەڕێتەوە بۆ لادێ و سادەیی و ئامێزی سرووشت و بۆ خەیاڵ و ئەندێشەی مەودا فراوانی ڕۆمانسیەت. واتە لە قۆناغی عەقڵ و فیکرەوە دەگەڕێتەوە بۆ قۆناغی خەیاڵی ڕۆمانسی و دەرەوەی عەقڵ، لە قۆناغی فشارو ململانێوە دەگەڕێتەوە بۆ قۆناغی ئازادی ئامێزی سرووشت و بۆ حەوانەوەی دوور لە ناکۆکی و ململانێ.

ئەمی قسەکەر کە لە ئامێزی شاردا وەکو نەخۆش و دەردەدار و نێگەران وەسفی خۆی دەکات، چارەسەری ئەم بارەی خۆیشی ئاشکرا دەکات، کە ئەویش جامی ئاوی کانیاوی گوندەکەیەتی. کەواتە ناڕاستەوخۆ هۆکاری ئەو نەخۆشی و دەردەداری و نێگەرانیەشی نیشان دەدات کە ژیانی

شارە. بەڵام لەپاڵ دیاریکردنی هۆکاری نەخۆشی و بێزاری و دەردەدارییەکەیدا، دیسان بەجۆرێك ئەوی دڵداریش تاوانبار دەکات و وەکو هۆکارێکی تری بێزارییەکەی نیشانی دەدات، کاتێ دەڵێت (عیلاجی کەم کوڵی دڵی پڕم، لە دەردی ئینتیزارەکەت). کەواتە دیارە کە ئەمی قسەکەر بەشێکی بێزارییەکەی دەگەڕێتەوە بۆ چاوەڕوانیکردنی ئەوی دڵدار. بەڵام دیسان ئەگەری ئەوەش هەیە ئەمی قسەکەر لە ئەنجامی بێزاری لە ژیانی شار، لێکچوون لە نێوان شار و دڵدارەکەیدا درووست بکات و دەربڕینی بێزاربوون لە دڵدارەکەی لە راستیدا هەر بێزاربوون بێت لە ژیانی شار. بە تایبەتیش کە دوای ئەم دەربڕینە دەکەوێتە دەربڕین و ئاشکراکردنی هۆکارەکانی بێزاربوونی خۆی لە شار و ئەو خاسێتانەی شاریش ئاشکرا دەکات کە مایەی بێزاربوون و هەراسانکردنی ئەمن.

ئەمی قسەکەر لە هەموو شتێکی شار بێزارە، چونکە بۆ ئەم شار زەمینەیەکی ئاڵۆز و پڕ لە ژاوەژاو و جەنجاڵە. گیانی ئەم کە پەروەردەی لادێ و ئامێزی سرووشتی هەور و خاوێنە، ئێستا بێزار و هەراسانە لە هاڵە و گرمە و هەرا و زەنای شار. رۆژی شار بۆ ئەم پیس و ناتەندرووستە و، شەویشی پڕ لە ناڵە و نرکە و نائارامیە. رۆحی ئەم کە تینووی حەوانەوە و هێمنیە، ناشێت لەم زەمینە ناجۆرەدا ئارام بگرێت. تەنانەت خۆشەویستی ئەوی دڵداریش ناتوانێت بیگەیەنێتە ئاستێك کە ئەو ناکۆشەیە بکاتە هاوکێشەیەکی هاوسەنگ و بەهۆی هێزی خۆشەویستی ئەوەوە دانبەخۆیدا بگرێت یان بە دەربڕینێکی تر خۆشەویستی ئەو هێزی خۆڕاگرتنی لەبەرامبەر ناجۆری پەیوەندی و فشارەکانی شاردا پێببەخشێت. هەر بۆیە سەرباری خۆشەویستی ئەو، ئەمی قسەکەر سووربوونی خۆی لەسەر بەجێهێشتنی زەمینەی شار رادەگەیەنێت. راکردنی شاعیر یان قسەکەر لە شار تەنیا قسە و رووکەشێکی بێ ناوەرۆك نییە، بەڵکو چەمکی گەڕانەوە لە شارەوە بۆ نێو سرووشت مانای گەڕانەوەیە لە نێو درووستکراوەکانی دەستی مرۆڤەوە کە بە روانینی ئەفلاتون لاساییکردنەوەی سێیەمن و فریودەرو هەڵخەڵەتێنەرن، بۆ سرووشتی خاوێن و جوان، بۆ پانتییەکانی وێنەی یەکەم، ئەوەی کە ئەنجلس دەڵێت هەموو جوانیەکانی ئەو هونەرەی مرۆڤ بەرهەمیهێناوە لە بەرشێراوەی جوانی و هارمۆنیای سرووشتن. کەواتە لەم روانگەیەوە ئەگەر باسکردنی فشاری ژیانی شار و تەکنۆلۆجیا و دەسەڵاتی سیستێماتیکیش پشت گوێ بخەین، ئەوا شاعیر ئەو دۆناسەیە کە بە دوای گەوهەری جوانی و بە دوای هارمۆنیای رەسەن و هێمنی و ئارامی نێو سروشتدا دەگەڕێت و ئەوەش بەشێکە لە هۆکاری گەڕانەوە بۆ نێو سرووشت کە ئەو بە گەڕانەوە بۆ لادێ ناوی دەبات.

ئەو دەڵێت:

ئەڵێم بڕۆم لە شارەکەت،

لە شاری چاو لەبەر چرای نیئۆن شەوارەکەت،

بڕۆمە دێ، کە مانگەشەو بزێتە ناو بزەم،

چلۆن بژیم لە شارەکەت،

کە پڕ بە دڵ دژی کزەم ؟.

شاعیر تاکو ئێستا بڕیاری تەواوەتی نەداوە کە شار بەجێبھ□□ت، بەڵکو ئەوە وەکو پرۆژەیەك دەخاتە ڕوو. هەروەك پێدەچێت بەجۆرێك چاوەڕوانی وەڵامی دڵدارەکەشی بکات. ئەمە سارباری ئەوەی کە شار وەکو شاری دڵدارەکەی دەناسێنێت. ئەمەش ئەوە نیشان دەدات کە ئەمی لادێیی لەگەڵ کیژێکی شارنشین کەوتوونەتە داوی خۆشەویستیەوە. هەرچەندە دەشێ لە بنەڕەتدا بوونی دڵدارێکی لەم جۆرە بە گوێرەی قسەکەری دەقەکە تەنیا درووستکراوی خەیاڵ بێت و لەسەر زەمینەی واقیع بوونی نەبێت. ئەو درووستکردنەش لە سنووری خەیاڵدا ئامادەکردنی زەمینە بێت، بۆ ئەوەی لەوێوە بەراوردی دوو شوێن یان دوو جوگرافیا بکات و خاسێتەکانی هەریەکەیان دەربخات و لایەنی ئەرێنی و نەرێنیان وەکو دوو بنەما یان دووانەی دژ نیشان بدات و سەرئەنجامیش لایەنگیری خۆی بۆ یەکێکیان نیشان بدات. هەروەك پاساو و بەڵگەی درووست و بڕواپێکراویش بۆ پەسەندکردنی یەکێکیان و بۆ رەتکردنەوەی ئەویتریان بخاتە ڕوو، کە کۆی پاساو و بەڵگەکانیش لەوەدا کۆدەبنەوە کە کامیان زەمینەی کوشتنی رۆحی مرۆڤ و بەهای ژیان و گەوهەری جوانی و بریسکەی راستگۆییە، کامیشیان هەواری زیندەگانی و بڵندبوونی رۆح و ژیانەوەی بەهای راستەقینەی ژیان و مرۆڤایەتی و بریسەکەدانەوەی پرتەوی رۆح و گەوهەری جوانیە. لە هەموو ئەمانەدا شاعیر لایەنگری لادێ و سروشت و کۆی رەگەزەکانی سروشتە بە هەموو جوانی و خاوێنیەکانیانەوە.

ئەم دەیەوێت شارەکەی دڵدارەکەی بەجێبھ□□ت. شارێك کە بە گڵۆپی نیۆن رووناك کراوەتەوە، بەڵام ئەو روناکیە فریودەرە، یان روناکیەکی سرووشتی نییە، بۆیە ئەم وەکو نوێنەری کۆی مرۆڤایەتی، یان بەلایەنی کەمەوە مرۆڤە هەستیارەکان چێژ لەو روناکیە فریودەرە وەرناگرێت، چونکە روناکیەکی رێنیشاندەر نییە، بەڵکو چەواشەکەر و رێگا ونکەرە. لەبەرامبەر ئەم روناکیە فریودەرەدا تیشکی مانگەشە و

هەیە کە سروشتی جوان و هێمنی لادێ روناك دەکاتەوە و هەموو شتێك وەکو خۆی و وەکو ئەوەی کە هەیە نیشان دەدات. ئەمی شاعیر شەیدای بینینی شتەکانە لەبەر تیشکی راستی دەرخەری مانگەشەودا. دەشێ لە پشتی ئەم بۆچوونەوە لێکدانەوەیەکی تریش هەبێت بۆ تیشکی گڵۆپی نیۆنی شار و تیشکی مانگەشەو. تیشکی گڵۆپی نیۆن ئەو بیرێکە فریودەر و هەڵخەڵەتێنەرەیە کە ناتوانێت مرۆڤایەتی بە گشتی، یان کۆمەڵگەکەی شاعیر بە تایبەتی و لەوەش تایبەتتر زەحمەتکێشان و هێزی بەرهەمهێن بەرەو ئاسۆیەکی روون و گەش رابەرایەتی بکات. ئەو بیرو بۆچوونەی کە بە گڵۆپی نیۆن هێما دەکرێت بەرهەمی سەرمایەداری و قۆناغی ئاسن و تەکنۆلۆجیایە و پرۆژەی زیاتر بە کۆیلەکردنی مرۆڤ و روخاندنی گەوهەری مرۆڤایەتی لە خۆیدا هەڵگرتووە و بکوژی ئازادی و تەنانەت بکوژی مرۆڤایەتی و مرۆڤیشە. لەبەرامبەردا تیشکی مانگەشە و هێمایە بۆ ئەو بیروباوەڕە راست و دروست و خاوێن و بێگەرد و دوور لە فیڵ و فریودانەی کە بە راستی دەیەوێت رابەرایەتی مرۆڤ بکات بەرەو ئازادی و بەرەو ژیانی پڕ لە سەروەری و شکۆمەندانە بە هەموو بەها و جوانیەکانیەوە. ئەم کە نموونەی مرۆڤی هەستیار و هوشیارە، چۆن دەتوانێت لە شارێك یان لە زەمینە و بارودۆخێکدا بژی کە هەموو شتێك تیایدا فریودەرە. بۆ ئەمێك کە پەروەردەی نێو سرووشت و سادەیی لادێیە و خاوێن و بێخەوشە، بە هەموو شێوەیەك دژی فێڵ و تەڵەکە و خەڵەتاندن و فریودانەکانی شار و تەکنۆلۆجیا و سەرمایەدارییە.

ئەمی شاعیر وەسفی زەمینەی شار دەکات و بە هێمای ئاسن و منارە ناوی دەبات. ئاسن هێمای رەقی و بێ سۆزی و دەسەڵاتی توندوتیژە. منارە یان بورج هێمای قۆناغی پیشەسای و دەسەڵاتی چینی بۆرژوای لوتبەرزو دەسەڵاتدارە. هەردووکیشیان پێکەوە هێمان بۆ قۆناغێکی ژیان کە تیایدا بە قۆناغی بە ئامێربوون یان دەسەڵاتی ئامێرو تەکنۆلۆجیا ناودەبرێت، کە ئەویش بریتیە لە بە کۆیلەکردنی مرۆڤ بە تایبەتی چینەکانی خوارەوە. لە زەمینەیەکدا کە پانتاییەك بۆ هەست و سۆزو پەیوەندیە درووست و بێ رتووشەکانی مرۆڤ نەمابێت، ئەوا باسکردن لە ئەوینی راستەقینە بە تایبەتی لە روانگەو دیدی رۆمانسیانەوە ئەستەمە. هەر بۆیە ئەمی قسەکەر پێیوایە لە شاردا کە زەمینەی توندو تیژی و کوشتنی هەست و سۆزە، جێگایەك نیە بۆ عیشق و ئەوینداری. بەڵکو ئەم واهەست دەکات سەرجەمی ئەو رایەڵەو پەیوەندی و تەنانەت کەلتورەی کە بەرهەمی شارە، یان بە شێوەیەکی تر بڵێین کە بەرهەمی قۆناغی سەرمایەداری و تەکنۆلۆجیایە دەست و پێی مرۆڤ کۆت دەکەن و رۆڵی کەلەپچە دەبین. بە مانایەکی تر لە

روانگەی ئەمی شاعیرەوە، شار جۆرێکە لە زیندان، زیندانێك كە ئازادیەکانی مرۆڤ دەکوژێت و مرۆڤەکان دەکاتە جۆرێك لە کۆیلە. لەم زەمینەیەدا رووبەرێك بۆ ئەوین و خۆشەویستی نیە، یان بە شێوەیەکی تر دەشێ بگوترێت ئەگەر لە زەمینەیەکی لەم جۆرەدا شتێکیش هەبێت بە ناوی خۆشەویستی و ئەوین ئەوا دەشێ هەمان خاسێتە فریودەرەکانی بەرهەمەکانی پیشەسازی و تەکنۆلۆجیای هەبێت. لێرەدا شاعیر دووانەیەك درووست دەکات کە بریتیە لە دووانەی (سرووشت \ شار) لەبەرامبەر دووانەی (ئەوین \ تووندوتیژی- دیسپلین)دا. ئەمی شاعیر شارو دیسپلین و تووندوتیژی بەجێدەهێڵێیت و رێگای بەرەو سرووشت و ئەوینی راستەقینە دەگرێتەبەر.

قسەکەر وەسفی شارێك دەکات دووکەڵ ئاسمانی گرتووە. ئەم وێناکردنە فەزای شارێکی هاوچەرخی پیشەسازیمان دەداتێ کە دووکەڵی کارگەو کارخانەکان لە هەموو لایەکەوە بەرز دەبنەوە. بەڵام ئەم لەبری ئەوەی باسی ئەو فەزای پەیوەندیانە بکات کە لە شارێکی پیشەسازیدا دەبینرێت و دووکەڵی کارگەو کارخانە بەرزدەبێتەوەو لەلایەکی تریشەوە ماشێنی ئەو پەیوەندیەی بەرهەمهێنان هێزی مرۆیی چینی چەوساوەی کارگەر بەگەڕی دەخات، ئەو باسی دووکەڵی ئەو دوکەڵکێشانە دەکات کە لە ماڵە دەوڵەمەندەکانەوە بەرز دەبنەوەو دەبنە بەربەست لەبەردەم تیشکی پرشنگداری رۆژدا. لێرەدا شاعیر دەیەوێت بە جۆرێك جیاوازی چینایەتی لە زەمینەی شاردا نیشان بدات. بەڵام ئەوەی ئەو نیشانی دەدات لەبری ئەوەی لە رێگای وێناکردنی سیستەمێکی پیشەسازی و تەکنۆلۆجیاوە بێت، لە رێگای وێناکردنی دەوڵەمەندەکانەوەیە بەوەی کە لە بارێکی باشتردا دەژین لەچاو هەژاران و زەحمەتکێشاندا. ئەم جۆرە گوزارشتکردنە لە جیاوازی چینایەتی و نایەکسانی، لە راستیدا لەبری ئەوەی زەمینەی پەیوەندییەکانی کۆمەڵگەی بۆرژوازیمان نیشان بدات، زەمینەی شارێکی تەقلیدی قۆناغی فیودیالیمان نیشان دەدات، کە لەبری ئەوەی عەقڵ و کەلتوری چینی بۆرژوای پیشەسازی هەژموونی بەسەردا کردبێت و بەڕێوەی ببات، عەقڵی خانەدان و بنەماڵەی دەوڵەمەند تیادا هێژمووندارێ، کە ئەمەش خاسێتی کۆمەڵگەی فیودیالیە، دەسەڵاتی بەسەردا کردووە. واتە ئەوشارەی کە سوارەی ئێلخانیزادە هەست دەکات تەسك و خنکێنەرەو جێگای ئەویندارى تێدا نابێتەوە، پێدەچێت شارێکی فیودیالی بێت، نەك شارێکی پیشەسازی و شار بە چەمکی شار و بە خاسێتەکانی شارو بە کەلتورو عەقڵی شارەوە. ئەمەش روناکیەك دەخاتە سەر زەمینەی کۆمەڵایەتی و ئەو قۆناغە مێژوویەی کە دەقەکەی تێدا بەرهەم هاتووە، کە بۆ ئەو کاتە لە رۆژهەڵاتی کوردستان و لە هەموو

کوردستان بە گشتی و تەنانەت لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستیشدا کەلتوری شارو پەیوەندییەکانی سەرمایەداری لەو قۆناغەدا کە نزیکەی پەنجا ساڵ پێش ئێستا دەکات بەوجۆرە پێنەگەیشتووە کە فشارەکانی ئەوەندە تووند بووبێت مرۆڤ بە جۆرێك گەیشتبێتە ئاستی نامۆ بوون، کە بڕیاری بەجێهێشتنی ئەو زەمینەیە بدات و ڕێگای بەرەو لادێ، واتە ڕێگای گەڕانەوە بۆ ئامێزی سرووشت لەبەر بگرێت.

قسەکەری دەقەکە زیاتر باسی خاسیەتەکانی شار دەکات و هەوڵدەدات وێنەیەکی دزێوی ئەم زەمینەیە نیشان بدات کە دیارە ئەوەش یەکێکە لە پرینسیپەکانی ڕۆمانسیزم. ئاسایی ڕۆمانسیزم وای دەبینێت کە زەمینەی شار، زەمینەیەکی تەنگە بۆ ئازادی، بۆ ئەوین، بۆ ژیانێکی پڕ لەسەروەری. لە شاردا هەموو شتێك بێ تامە، هەموو شتێك ساردو سڕو بێ گیانە. لەم رووەوە شاعیر دەڵێت:

لە هەر شەقام و کووچەیەك شەپۆلی شینە دێ بەرەو دڵم،

دەستی گەرمی ئاشنا نیە کە ئەیگوشم،

دەستی چڵوی یە،

لە شارەکەت زەلیلە شێر، گوڵم

باوی ڕێوییە.

ئەمی قسەکەر، شار وەکو زەمینەی پرسە پێشکەش دەکات و هەموو ئەوانەی پەیوەندییان لەگەڵ دەکات یان پەیوەندییان لەگەڵ دەبەستێت، هەموویان ساردو سڕن و هیچ رایەڵە و پەیوەستبوونێکی ڕۆحی و مەعنەوی لە نێوان ئەم و ئەواندا درووست نابێت. بە واتایەکی تر ئەم واینیشان دەدات کە لە شاردا تاکەکەس بۆ خۆی و بە تەنیا لەگەڵ خۆیدا دەژی. لە راستیدا ئەمە ڕەنگدانەوەی کەلتوری شارە، کە کەس خۆی لە تایبەتمەندییەکانی کەسی تر هەڵناقورتێنێت و تاکەکەس لە هەموو شتێکدا پشت بە خۆی دەبەستێت و خۆی کار و ئەرك و پێداویستیەکانی خۆی جێبەجێ دەکات و لە رووی دەرونیشەوە تاکەکەسی نێو زەمینەی شار کەسێکی بەسەرخۆدا شکاوەیە و ئەوەی هی خۆیەتی و تایبەتە بە خۆی بە باش و خراپیەوە خۆی بەرپرسە لێی و هەر خۆیشی مافی هەڵس و کەوت لەگەڵ کردن و کارپێکردنی هەیە. تەنانەت لە زەمینەی شاردا تاکەکەس پشت بە خۆی دەبەستێت لە چارەسەرکردنی کێشە و رووبەڕووبوونەوەی کێشە و گیروگرفتەکانیدا و لە دابینکردنی کۆی پێداویستیە کەسیەکاندا. ئەم شێوە کارکردنەش کە دەرئەنجامی کەلتور

و عەقڵی شارە سەرئەنجام تاکەکەسێك پەروەردە دەکات کە لەسەر پێی خۆی رابووەستێت و لە هەموو شتێکدا پشت بە خۆی ببەستێت.

قسەکەر، ئەوی دڵدار دەدوێنێت و ناڕاستەوخۆ و رەنگە لە بێئاگایشەوە بێت باسی لایەنی باشی و ئەرێنی شاری بۆ دەکات و واینیشان دەدات کە لە شاردا بەهێزەکان ناتوانن گوزارشت لە ئازایەتی و توانای خۆیان بکەن کە ئەو بەهێزەکان بە شێر ناو دەبات. بەڵام باسی ئەوە ناکات ئەم بەهێزانە لە بەرامبەر کێدا ناتوانن گوزراشت لە هێزی خۆیان بکەن. ئایا لە بەرامبەر چینە دەسەڵاتدار و بەهێزەکاندا یان لە بەرامبەر چینی هەژار و بێ دەسەڵاتدا بەوجۆرە ناکاران. ئاشکرایە ئەوەی لە شاردا هێمای هێزە دەسەڵات خۆیەتی، بۆیە ئەگەر لەشاردا دەسەڵات نەتوانێت پیادەی دەسەڵات و هێز بکات ئەوە شتێکی باشە. بەڵام لە راستیدا وانیە و دەشێ شاعیر مەبەستی ئەوە بێت کە پاڵەوانی رۆمانسی لادێ لە شاردا توانای پیادەکردنی هێزی خۆیی نیە. ئەمەش دیسان پەیوەندی بە دووانەی (شار \ سرووشت)ەوە هەیە. لە کاتێکدا سرووشت زەمینەی پاڵەوانی رۆمانسی و تاکەکەسی سۆپەرمان و قارەمانی بۆ وێنەیە، شار لە بری زەمینەی هێز، زەمینەی عەقڵە، زەمینەی فیکرو تێڕامان و لێکدانەوەو کارکردنە بە عەقڵ.

لێرەدا لە پشتی زمانی دەقەکەوە جۆرێك لە دژایەتی بۆ زەمینەی شار و لایەنگری و پاڵپشتکردنی زەمینەی لادێ و سرووشت هەیە، کە زەمینەی پاڵەوان و تاکەکەسی بەهێزە. بەڵام لێرەدا ئەگەر سنووری تێڕوانینی رۆمانسیانە بەجێبهێڵین، ئەوا دەبێ بڵێین لەم رووەوە زەمینەی شار، کە زەمینەی کارکردنی عەقڵ و فیکر و لێکدانەوەیە زەمینەیەکی پەسەندترە، بەڵام دیارە ئەمە لەگەڵ فەزای گشتی دەقەکە و پرسیاری دەقەکە و جیهانبینی دەقەکەشدا یەکناگرێتەوە، کە بە گشتی لایەنگریی دەقەکە بۆ سرووشت و لادێ و سادەیی و سەرەتاییبوون و رۆڵی قارەمانی رۆمانسیە نەك عەقل و فیکر و لێکدانەوە. هەروەك دەشێ لێرەدا پەیوەست بە قسەکەری دەقەکە جۆرێك لە گەڕانەوە بۆ رابردووی نێو سرووشت و لاواندنەوەی ئەو رابردووە و هیواخواستن بۆ دووبارەبوونەوەی هەبێت. کە ئەم واینیشان دەدات ئەمی ئازا و قارەمانی سەر زەمینەی لادێ و ئامێزی سرووشت، ئێستا دەستی بەستراوە و ناتوانێت، یان رێگای پێنادرێت پیادەی ئەو هێز و لێهاتوویەی خۆی بکات. واتە زەمینەی شار هەڵوێستی پاڵەوانانە دەکوژێت، یان بەشێوەیەکی تر بڵێین شار زەمینەی کوشتنی پاڵەوانە، زەمینەی بێوانەبوونە بە هێزی تاکەکەس و پاڵەوانی نموونەیی، کە ئەمە لە

سرووشت و لادێدا بایەخێکی گرنگی هەیە. واتە ئێمە لێرەدا لە نێوان دوو عەقڵ و دوو کەلتوردا راوەستاوین. کەلتوری لادێ و عەقڵی لادێ لە بەرامبەر کەلتوری شار و عەقڵی شاردا. کە لە روانگەی کۆمەڵناسیەوە یەکەمیان بە کۆمەڵگەی نێو سرووشت و دووەمیان بە کۆمەڵگەی شار ناودەبرَیت، یان کۆمەڵگەی سەرتایی و کۆمەڵگەی پیشەسازی.

قسەکەر لە رێگای بەراوردکردنی زیاترەوە لە نێوان شاری ئەوی دڵدارەکەی و لادێی خۆیدا، رووە دزێوەکانی شار و رووە گەشەکانی لادێ نیشان دەدات و بەمەش دەیەوێت پاساوی زیاتر بهێنێتەوە بۆ بەجێهێشتنی شار و گەڕانەوە بۆ گوند بۆ نێو ئامێزی سرووشت. ئەو دەڵێت:

ئەڵێم بڕۆم لە شارەکەت،

گوڵم، هەرێمی زۆنگ و زەل

چلۆن ئەبێتە جاڕە گوڵ

لە شاری تۆ لە بانی عەرشە قۆندەرەی دڕاو

شارەکەت- ئاسکە جوانەکەم!

تەسکە بۆ ئەوین و بۆ خەفەت هەراو.

کێ لە شاری قاتڵی هەژار،

گوێ ئەداتە ئایەتی پەڕاوی دڵ ؟

ئەو شار بە هەرێمی زۆنگ و زەل ناو دەبات و پێیوایە شوێنی لەم جۆرە نابێتە زەمینە بۆ سەوزبوونی گوڵ. لە راستیدا بەشی یەکەمی ئەم وێنەیە بۆ وەسفی شار تا ئەندازەیەکی ئاشکرا نەگونجاوە، چونکە زۆنگ و زەل خاسێتی سرووشتن. بەڵام دیارە لە روانگەی رۆمانسیەتەوە دەشێ لایەنی جوانی سرووشت نیشان نەدەن، ئەگەرچی زەل لە سرووشتدا جۆرێك لە جوانی هەیە. بە گوێرەی زۆنگ یان زۆنگاو هێمایە بۆ بۆگەنی و پیسی و ناشیرینی، بەڵام ئەمیش دیسان لە ئەنجامی دەستپێنەگەیشتنی مر□ق و لە مانەوەی ئاو لە شوێنێکداو لە ڕزینی گەڵای درەخت و کۆبوونەوەی زیندەوەرە ئاویە پیس و ناشیرینەکان تێیدا ئەو خاسێتە وەردەگرێت. بۆیە دەشێ لەم رووەوە شاعیر بیەوێت لێکچوون لە نێوان شار و زۆنگدا درووست بکات، کە هەر زیندەوەری پیس و ناشیرین و زیانبەخش لە زۆنگدا کۆدەبنەوە بە هەمان شێوە

مرۆڤی خراپ و پیس و مشەخۆر لە شاردا کۆدەبنەوە. هەرچۆن زۆنگ جوانیەکان دەکوژێت و بۆنی پیس و ناخۆش بڵاو دەکاتەوەو دەبێتە شوێنی گەشەکردنی میکرۆب و لەوێشەوە نەخۆشی تەشەنە دەکات، دەشێ شاریش ببێتە جێگای مرۆڤی شێوە میکرۆب و لەوێوە رەفتارو بۆچوونی نامرۆیی و دژە ژیان بڵاوبێتەوە.

ئەگەر لە بری زۆنگ و زەل، شاعیر لە وێنەیەکدا سیمای شاری نیشان بدایە کە دەربڕین بێت لە ژیانی راستەقینەی شار کە بریتیە لە دووکەڵی کارگە و کارخانە و هاڵە و فڕەی ئامێر و ئۆتۆمبێل و زەنگ یان ئاژیری ئاگادارکردنی کارگەو کارخانەکان و زەنگی کەنیسەو تەنانەت دەنگی بڵندگۆی مزگەوت و هاڵە و نرکەی شەمەندەفەر و میترۆ و قەرەباڵغی شەقامەکان و دیمەنی پرد و شەقامی پڕ لە ئۆتۆمبێل و دەرخستنی جیاوازی ئاستی چینایەتی لە رێگای دابەشبوونی دانیشتوانی شارەوە لە نێوان گەڕەکی سەرمایەداران و خاوەن هۆیەکانی بەرهەمهێنان لە بەرامبەر گەڕەکی هەژاران لە کرێکاران و زەحمەتکێشان کە شوێنی ژیانی ئەمانەش زیاتر پەراوێزەکانی شار و شوقە خراپەکانە، ئەوە روویەکی واقیعیانەتری دەبەخشی بەو شارەی کە باسی دەکات. هەڵبەت لە وێنەیەکی لەمجۆرەدا زیاتر دیمەنی شارێك بەرجەستە دەکرا کە رەوایەتی دەدا بە گەڕانەوە بۆ لادێ بۆ نێو هێمنی و ئارامی و جوانی ئامێزی سرووشت. بەڵام ئەو شارەی کە لە دەقەکەدا باس دەکرێت شارێك نیە کە بنەماکانی شارێکی قۆناغی پیشەسازی هەبێت تا مرۆڤی رۆمانسی ناچار بێت پشت لەو کەش و بارودۆخە بکات کە تەنگ بە هەست و ئەندێشە رۆمانسیەکانی ئەو هەڵدەچنن. لێرەوە پەیوەست بە قۆناغی بەرهەمهێنانی دەقەکە، سەرباری بوونی جۆرێك لە پیشەسازی سادە لە ئێراندا و سەرباری پەل کوتانی بەرهەمەکانی سەرمایەداری رۆژئاوا بە ئاراستەی دەرەوەی رۆژئاوا و لەو رووەشەوە گەیشتنی بەشێکی ئەو بەرهەمانە بە ئێران و پاشکۆیەتی رژێمی شاهەنشاییش بۆ رۆژئاوا و لە بەرامبەردا بڵاوبوونەوەی بیری مارکسیزم لە نێو ئێران و بە تایبەتیش لە رۆژهەڵاتی کوردستاندا کاریگەری هەبووە لە سەر دەستەبژێری خوێندەواری رۆژهەڵات، کە سوارەی ئێلخانیزادە لە دوو رووەوە ئەو کاریگەرییەی زیاتر لەسەر دیار بووە.

یەکەمیان لە روانگەی پاشخانی کۆمەڵایەتی ئەوەوە کە کوڕی بنەماڵەیەکی دیاری رۆژهەڵاتی کوردستانەو خوێندن و رۆشنبیری ئەگەر بە شێوەیەکی سونەتیش بووبێت لەو ژینەگەیەدا بڵاوبووە واتە لە ژینگەی بنەماڵە دیار و خاوەن پێگە کۆمەڵایەتیەکانی وەکو بنەماڵەی

ئێلخانیزادەدا خوێندن و خۆێندەواری لە مێژوویەکی پێشترەوە جێگای بایەخ پێدان بووە. دووەمیش سوارە لیسانسی لە یاسادا وەرگرتووەو لە شارێکی گەورەی وەکو تاراندا ژیاوە کە بۆ ئەو قۆناغەش تاران و ورمێ بۆ خوێنکاری کورد زەمینەی پەروەردەبوونێکی جیاواز بوون لە واقیعی کوردستان خۆی. بە واتایەکی تر ئەم شارانە کە زانکۆیان تێدابووەو خوێندکاری کورد رووی تێکردوون تا ئەندازەیەکی جیاواز لە شارە سرووشت فیودیالیەکانی کوردستان، ئەوان خاسێتی شاریان هەبووەو لە رووی پەرەسەندن و پیشەسازی و پەیوەندییە کۆمەڵایەتیەکانەوە لەچاو شارەکانی کوردستاندا بێگومان لە ئاستێکی پێشکەوتووتردا بوون. هەموو ئەمانەش کاریگەریان هەبووە لەسەر ئەوەی کە وەکو دەستەبژێری کوردی لەو قۆناغەدا، سوارە ئەگەر لە خەیاڵیشدا بووبێت، لە کوردستانیش شارێکی پەرەسەندووی پیشەسازی درووست بکات و بیکاتە زەمینە بۆ دەربڕینی بۆچوونە رۆمانسیەکەی خۆی و پشت لەو شارە بکات و رێگای بەرەو سرووشت و گەڕانەوە بۆ ئامێزی هێمن و ئارامی سرووشت لەبەر بگرێت. لە راستیشدا جێگای خۆیەتی ئاماژە بۆ ئەوە بکەین کە ئەو گەڕانەوەیەی سوارە لە شارەوە بۆ سرووشت باسی دەکات زیاتر بەرهەمی رۆشنبیری و بە ئاگایی ئەم شاعیرەیە لە مێژووی ئەدەبی جیهانی و لە خاسێتەکانی ئەدەبی هەر قۆناغێك و بەوپێیەش شارەزابوون لە پرینسیپەکانی شیعری رۆمانسی کە گەڕانەوە بۆ نێو سرووشت لە چوارچیوەی ئەو پرینسیپانەدایە و دەتوانین بڵێن لە رووی هوشیاریەوە سوارە شاری کوردستانی گەیاندووەتە ئەو ئاستەی پەرەسەندن کە مر□ق ل□یەوە بگەڕێتەوە بۆ سرووشت، ئەگینا لە رووی واقیعی پەرەسەندنی کۆمەڵایەتیەوە شاری کوردی لەو ئاستەدا نەبووە کە مرۆڤی رۆمانسی لێی رابکات.

جارێکی تر قسەکەری شیعرەکە لە رێگای باسکردنی ناجۆریی زەمینەی شارەوە، هەوڵدەدات پاساوی زیاتر بۆ دڵدارەکەی بهێنێتەوە بەوەی کە ئەو شارەی کە ئەم بە شاری ئەو ناوی دەبات، جێگای ئەوین و خۆشەویستی و جوانی تێدا نابینر□تەوە. لێرەدا ئەو پرسیارە سەرهەڵدەدات: ئایا لە روانگەی قسەکەری شیعرەکەوە هەموو شارێك هەمان خاسێتی هەیە، یان ئەو بە تایبەتی مەبەستی شاری دڵدارەکەیەتی؟ لە پشتی ئەم پرسیارەوە بە تایبەتی لە شێوازی دەربڕینی قسەکەردا کە ئەوەش لە زمانی بینراوی دەقەکەدا دەبینرێت، دەردەكەوێت مەبەست شاری دڵدارەکەیەتی. ئەگەر ئەم لێکدانەوەیە جۆرێك لە راستی تێدا بێت، ئەوە مانای وایە قسەکەر تەنیا لە شارەکە بێزار نییە، بەڵکو درزێکیش لە نێوان ئەم و دڵدارەکەیدا هەیە، چونکە ئەگەر ئەم تەنیا وەکو عاشقێك بدوایە، ئەوا لە پێناوی

عەشقەکەیدا هەموو شتێکی دەکردو دانی بەخۆدا دەگرت و لەگەڵ مەعشوقەکەیدا دۆزەخیشی دەکردە بەهەشت. بەڵام لە راستیدا لێرەوە ئەو بۆچوونە سەرهەڵدەدات کە دواندنی ئەوی دڵدار تەنیا وەکو ئامرازێکە بۆ ئەوەی لەو رێگایەوە ناجۆریی ژیانی شار نیشان بدات. بە واتا لێرەدا مەبەست قسەکردن نییە لەسەر عیشق و خۆشەویستی بەو ئەندازەی کە قسەکردنە لەسەر دیدێکی رۆمانسیانە کە دەیەوێت لە شارەوە، لە زەمینەی ژاوەژا و و قەرەباڵغی و لە قاڵبدانی هەستە رۆمانسیەکان و داپۆشینی جوانی و کوشتنی هەستە مرۆییە راستەقینەکانەوە بگەڕێتەوە بۆ ئامێزی سرووشتی هێمن و ئارام، کە جێگای پاراستن و پیادەکردنی هەموو رووە جوان و ناسکەکانی ژیانە لە روانگەی رۆمانسیەتەوە. هەروەك دەشێ قسەکەر مەبەستی ئەوەشی هەبێت کە زەمینەی شار ناتوانێت ببێتە جێگای عیشقی گەورەو خۆشەویستی خاوێن و بێگەرد لە کاتێکدا زەمینەی بە ئامێرکردنی مرۆڤ و نامۆبوونی مرۆڤە تەنانەت لە خودی خۆی و لە بوونی خۆیشی.

لەم رووەوە شاعیر دەڵێت:

لە شاری تۆ، لە بانی عەرشە قۆندەرەی دراو

شارەکەت- ئاسکە جوانەکەم!

تەسکە بۆ ئەوین و بۆ خەفەت هەراو.

کێ لە شاری قاتڵی هەژار،

گوێ ئەداتە ئایەتی پەڵاوی دڵ؟

منێ کە گێشی تاوی گەرمی بەر دەوارەکەی عەشیرەتم،

بە دارەتەرمی کووچە تەنگەکانی شارەکەت،

رانەهاتووە لەشم.

بناری پڕ بەهاری دڵ

رەنگی سوور و شین ئەدا

لە شیعرو عاتیفەی گەشم

ئەڵێم بڕۆم لە شارەکەت گوڵم،

ئەڵێم بڵێم لە شارەکەت.

قسەکەری شیعرەکە باسی شاری ئەوی دڵداری دەکات و پێیوایە تەختی شار لەسەربنەمای دراو واتە سەرمایە بیناکراوە. هەربۆیە بەلای ئەوەوە ئەو تەختە هیچ بەهایەکی نیە و ئەو بێ بەهایەش لە قێندەدرەدا وەسف دەکات، کە دەلالەتی بێ بەهایی و رووتبووەوە لە بەها مرۆییەکان هەڵدەگرێت. مەبەستی شاعیر لەو تەختە، شار و سیستەمی ژیان و بەڕێوەبردن و دەسەڵات و کەلتور و عەقڵی شارە، کە ئەو پێیوایە پارە و سەرمایە پێکهێنەرێتی و تەنیاش لە روانگەی پارە و سەرمایەوە سەیری دەکرێت و هەڵدەسەنگێنرێت و تەنانەت بەهای ژیان و مرۆڤەکانیش لەم زەمینەیەدا لەسەر بنەمای سەرمایە دیاری دەکرێن. بەمانایەکی تر شار وەکو بەرهەمی سەرمایە و سەرمایەداری سەیر دەکات و ئەوەش لە رووی بنەما مرۆییەکانەوە سووك و بێنرخە. ئەم شارەی کە لە رووی بنەما مرۆییەکانەوە بەوجۆرە سووك و بێبەهایە، جێگای خاسێتە راستەقینە و جوان و راستگۆییەکانی مرۆڤی تێدا نابێتەوە. شار بە گشتی کە لە رێگای شاری دڵدارەکەی ئەمەوە وەسف دەکرێن، زەمینەیەك نییە بۆ عیشق و خۆشەویستی و لە واقیعی وەها تفت و تاڵدا زەمینەی ئەوین و عیشق لاوازە، چونکە شار بەو جۆرەی کە لە دەقەکەدا باس دەکرێت دەبێتە گۆڕستانی هەست و خەیاڵ و ئەندێشە راستەقینەکانی مرۆڤ. هەر لێرەوەیە کە شار وەها ناو دەبات تەسکە بۆ ئەوینداری، بەڵام جێگایەکی فراوان و بێ سنوورە بۆ خەم و خەفەت. ئەمەش ئەوە دەگەیەنێت کە لە تێڕوانینی قسەکەری دەقەکەوە شار زەمینەیەکی رووتکراوەیە لە هەست و سۆز و خۆشەویستی و جێگایەکە لەبەرئەوەی تیایدا ئازادییەکانی مرۆڤ دەکوژرێن، کەواتە بوارێکی فراوانە بۆ خەفەت و ئازارچەشتن. لێرەدا قسەکەری شیعرەکە دوانەیەك لەبەرامبەر یەکتر دادەنێت کە بریتیە لە دوانەی (ئەوین \ خەفەت). کە زەمینەی شار بەرهەمهێنی خەفەت و بکوژی ئەوین و جوانیە، لە کاتێکدا زەمینەی لادێ یان سرووشت زەمینەی بەرهەمهێنان و پاراستنی ئەوینە.

بە پێی قسەی قسەکەری دەقەکە ئەم شارە بکوژی هەژارە. ئایا مەبەست لەم دەربڕینە چیە؟ شار بۆ بکوژی هەژارە؟ ئایا شاعیر مەبەستی بەشی خوارەوەی کۆمەڵگەیە کە بە دڵنیاییەوە لە کۆمەڵگەیەکی وەکو کۆمەڵگەی کوردی رۆژهەڵاتی کوردستاندا، یان لە کۆمەڵگەی ئێرانی کاتی بەرهەمهێنانی دەقەکەدا، رووبەرێکی فراوان لە کۆمەڵگە بە پێوەری ئابوری لەباری هەژاریدا بوون. هەروەك دەشێ مەبەست ئەوە بێت کە شار و پەیوەندییەکانی بەرهەمهێنانی شار کە بە پێی

پەرەسەندنی کۆمەڵایەتی دەبێ پەیوەندی بەرهەمهێنانی سەرمایەداری بێت، لەسەر هێزی کار راوەستاوە، کە ئەویش هێزی بازووی چینی کرێکارە. کە ئاشکرایە چینی کرێکار لەو روانگەیەوە وەکو چینی هەژاران سەیر دەکرێت. بۆیە لێرەوە دەشێ بگوترێت شاعیر مەبەستی ئەوەیە پەیوەندییەکانی بەرهەمهێنانی شار کە پەیوەندی بەرهەمهێنانی سەرمایەدارییە، بکوژی کەسێتی و رۆحی مەعنەوی مرۆڤایەتی چینی کرێکارە. دیارە دەبێ لێرەدا ئاماژە بۆ ئەوەش بکەین کە لە قۆناغی بەرهەمهێنانی ئەم دەقە شیعرییەدا، ئەو شارەی کە لە دەقەکەدا باس دەکرێت زیاتر لەوەی کە شارێکی پیشەسازی مۆدێرنی قۆناغی سەرمایەداری بێت، شارێکی نەریتی فیودیالیە. بۆیە ئەگەری ئەوەی کە مەبەستی شاعیر لە هەژار چینی خوارەوە، یان هێزی بەرهەمهێنەری ژێر سایەی سیستەمی سەرمایەداری بێت، ئەگەرێکی لاوازە. هەروەك دەشێ قسەکەری شیعرەکە مەبەستی لە هەژار لە دەقەکەدا عاشق بێت و بە تایبەتتریش مەبەستی خۆی بێت وەکو عاشقێك کە لە پەیوەندی و فشارەکانی شار بێزارەو ناتوانێت لە بەردەمیدا دان بەخۆیدا بگرێت و لەوێوە بڕیار دەدات پشت لەشار بکات و رێگای بەرەو گەڕانەوە بۆ نێو سرووشت لەبەر بگرێت، چونکە لە زەمینەی توندو فشاری سەختی شاردا کە بوارێك بۆ رەهاکردنی هەست و سۆزو خۆشەویستی نامێنێت، کەس گوێ لە خواستەکانی دڵ ناگرێت. واتە رووبەرێك نامێنێت بۆ گوێگرتن لە حەزو ئارەزووە رۆحی و جەستەییەکانی مرۆڤی عاشق. بە مانایەکی تر شاعیر دەیەوێت بە دڵدارەکەی بڵێت شارەکەی ئەو یان شار بە گشتی جوگرافیایەك نیە جێگای ئەوین و خۆشەویستی و عیشق و ویستەکانی دڵ و رۆحی تێدا ببێتەوە.

قسەکەر شوناسی راستەقینەی خۆی ئاشکرا دەکات ئەویش بەمجۆرە، راستە ئێستا ئەم لە شاردا دەژی، بەڵام لە بنەڕەتدا پەروەردەی لادێیە و، تەنانەت باسی ئەوە دەکات کە ئەم کوڕی خێڵ یان عەشیرەتە و، ناتوانێت لە زەمینەی تەسکی شاردا هەناسە بدات و خۆی وەکو زیندانی دێتە پێش چاو. لێرەدا دیسان شاعیر دوانەیەکی تر درووست دەکات کە بریتیە لە دوانەی (ئازادی \ زیندان). شار جۆرێکە لە زیندان کە تیایدا هەموو جوڵەیەکی مرۆڤ سنووردار دەکرێت و قسەکەر شار وەکو بەرگێکی تەنگ بە لەشی مرۆڤ وێنا دەکات، کە ئەو بەرگە تەنگە رێگا بە جوڵەی مرۆڤ نادات. لە کاتێکدا لادێ یان سرووشت یان زەمینەی ژیانی خێڵ کە زیاتر پەیوەستە بە ژیانی لادێنشینەوە وەکو ئازادی وێنا دەکات. هەروەك لێرەدا لە ئاستی قوڵتردا دووانەی (کۆمەڵگەی خێڵ \ کۆمەڵگەی شار-مەدەنی-) پێکدێت. کە کۆمەڵگەی خێڵ سەرباری

پەیوەستبوون بە نەریت و رێساکانی خێڵایەتیەوە، بەڵام جۆرێك لە ئازادی و رەهایی تێدایە بە تایبەتی بۆ لوتکەی هەرەمی دامەزراوەی خێڵ، یان بۆ کوڵانی بنەماڵەی سەرۆکایەتی خێڵ، کە رەنگە لەم رووەوە پێگەی کۆمەڵایەتی بنەماڵەی سوارە وەکو بنەماڵەیەکی دیار و پایەدار نارِاستەخۆ کاریگەری هەبووبێت لەسەر ئەوەی کە شاعیر لەو زەمینە کۆمەڵایەتیەدا هەست بە جۆرێك لە ئازادی بکات. لە کاتێکدا ژیانی کۆمەڵگەی شار ژیانێکی رێکخراو و دیسپلینکراوە و رووبەری جوڵەی تاکەکەس تیایدا سنووردارە و ئەوەش لە روانگەی دیدی رۆمانسیانێوێ بەجۆرێك کوشتنی ئازادییەکانی تاکەکەسە.

لە زەمینەی شاردا، ئەوی شاعیر خەون بە رابردووی خۆیەوە دەبینێت کە لە لادێ و سرووشتدا ژیاوە. ئەو لە نێو زەمینەی شارەوە چاوی لە ئاسۆیەکی ترە، ئاسۆیەك کە رەنگاو رەنگی بە شیعرەکانی و بە هەست و سۆزی دەبەخشێت. بە واتایەکی تر، لە روانگەی شاعیرەوە مۆتیف و پاڵنەری بەرهەمهێنانی شیعرە. لای ئەمی شاعیر، گەوهەری جوانی و شیعریەتی دەقەکانی و تەنانەت زیندوویی و گەشی هەست و سۆزی.. هەموویان سەرچاوەکەیان سرووشت و جوانی و هێوری ئارامی سرووشتە. واتە ئەمی شاعیر سرۆش لە جوانی سرووشتەوە وەردەگرێت، کە لێرەدا لە دیمەنی هەمیشە بەهاریی بناری گوندەوە ئەوە وێنا دەکات. واتە ئەوە سرووشتە کە پاڵنەر و بەرهەمهێنی شیعرەکانی ئەمە. ئەمی شاعیر هەست دەکات، ئەو پاڵنەرانەی کە دەبنە جوڵێنەری ئەم و دەیگەیەننە ئاستی بەرهەمهێنانی شیعر و داهێنان، سرووشت و جوانیەکانی سرووشتن و ئەوانەش لە شاردا بوونیان نیە. بۆیە ئەم هەست دەکات هەر ئەوە نییە لە شاردا ئازادییەکانی دەکوژرێت، بەڵکو لەلایەك کوشتنی ئازادییەکان دەبێتە هۆی ئەوەی کە چیتر ئەو نەتوانێت شیعر بەرهەم بهێنێت، لەلایەکی تریشەوە شار بەو هەموو تووندی و دیسپلینەیەوە جێگای عیشق و دڵداری تێدا نابێتەوە. ئەمەش لە ئاستێکی تردا ئەوە دەگەیەنێت کە عیشق و ئەوین لە ئازادیدا بوونی راستەقینەیان هەیە و مرۆڤی ئازاد دەتوانێت عاشق بێت و عاشقانە رەفتار بکات و چێژ لە عیشق وەربگرێت. ئەمەش لە زەمینەی پڕ لە توندوتیژی شار و لە سایەی هەژموونی دەسەڵاتی شاردا وەکو ئەوەی پێویستە بەدینایەت. هەموو ئەمانەش وای لێدەکەن کە بە دڵدارەکەی رابگەیەنێت ئەو دەیەوێت پشت لەشار بکات و بەرەو لادێ و بەرەو ئامێزی سرووشتی جوان و ئارام بگەڕێتەوە. ئەمەش دیدێکی رۆمانسیانەیە بۆ پەیوەندی نێوان سرووشت و شار و لەو روانگەیەشەوە شار زیندان و جێگای مردنی هەست و سۆز و جوانیە، لە کاتێکدا لادێ یان سرووشت زەمینەی ئازادی رەها و زەمینەی رەهابوونی هەست و سۆز و جوانیە.

ئەگەر لە روانگەی بنیادی زمانی دەقەکەوە سەیری ئەم شیعرە بکەین ئەوا سەرباری وێنە و دەربڕینی ئەوتۆ کە بۆ وەسفی شار و ژیانی شار گونجاو نین وەکو لە شیکردنەوەکەدا باسمان کرد، بەڵام بە جۆرێك، بابەت و شێوەی ئاراستەکردنی پرسیارەکانی دەقەکە و سەرئەنجامیش جیهانبینی ئاشکرای دەقەکە، یان بیرۆکەی سەرەکی دەقەکە، کە بریتیە لە گەڕانەوە لە زەمینەی شارەوە بۆ نێو سرووشت، یەکێتی بابەت لە دەقەکەدا نیشان دەدەن. هەروەك دیدی شاعیریش کە سەرچاوەکەی لە پرینسیپەکانی رۆمانسیزمەوە بۆ شیعر و هونەر وەرگیراوە، دیدێکی ئاشکرایە و سەرباری پێنەگەیشتنی پەیوەندی بەرهەمهێنان و پەیوەندی کۆمەڵایەتی قۆناغی سەرمایەداری، ئەم لە شارێکی فیودیالیدا پرۆژەی یاخیبوون و رەتکردنەوەی ژیانی شار و گەڕانەوە بۆ نێو سرووشت و درێژەدان بە ژیانی نێو سرووشت دەخاتە ڕوو، هەروەها بە جیدیش پشتگیری دەکات. هەر لێرەشەوە ئەم دەقە شیعریە، سەرباری بوونی خاسێتی ریالیزم تیایدا، بەڵام دەقێکی رۆمانسیە یان بارگاویکراوە بە خاسیـَتەکانی شیعری رۆمانسی، ئەویش هەم لە رووی زمان و وێنە و رەگەزەکانی بەرهەمهێنانی دەقەوە، هەم لە رووی فیکر و جیهانبینیەوە. لەم رووەشەوە شاعیر بە تەواوی پەیوەستە بە پرینسیپەکانی شیعری رۆمانسیەوە لە هەردوو ئاستی زمانی شیعری و جیهانبینی شیعریدا. لە رووی زمانەوە دەقەکە بە زمانی پاراوی کوردی نووسراوە، کە ئەویش زمانی قۆناغی ژیانی لادێ و قۆناغی کشتوکاڵ و ژیانی ناو سرووشتەو وێنەکان لە رەگەزەکانی سرووشت بەرجەستەکراون و سەرچاوەی جوانیش تێیدا هەر سرووشتە و ئاستی باڵای چێژ وەرگرتنیش هەر پەیوەستە بەو چێژەوە کە لە رەگەزەکانی سرووشت بەرهەم دێت. هەروەك جیهانبینی دەقەکەش جیهانبینی قۆناغی ئەدەبی رۆمانسیە.

پێکهاتەی زمانی دەقەکە لەسەر بنەمای دووانەی بەرامبەر و هاوشێوە و هاورێك بنیادنراوە. لەم رووەوە دووانەی بەرامبەر و لێکچوون و هاوتا یان هاورێك لە بنیادی زملنی دەقەکەدا دەبینین. دوانەی بەرامبەر وەکو (رۆژ \ شەو ، دووکەڵ \ تیشکی خۆر ، گەرم \ چێوی ، شێر \ رێوی ، زێنگ و زەل \ جاڵەگوڵ ، تەسك \ هەراو). هەروەها چەندین هاوڕێك یان هاوشێوە لە مۆسیقادا لە بنیادی زمانی دەقەکەدا دەبینرێن وەکو (دڵ ، گوڵ \ ئاو ، کانیاو \ دێ ، کوێ \ بزە، کزە \ ئاسن و منارە ، مەلی غەوارە). هەروەها بەکەسکردنیش پانتاییەکی لە بنیادی زمانی دەقەکەدا داگیرکردووە، کە مەبەست لەمەش بەخشینی خاسێتی مرۆڤە بە شت، وەکو (رۆژی چێکنی نەخۆش ، شاری بە شەوارە کەوتوو ، تیشکی بێ گوناه ، شاری قاتڵی هەژار) کە لێرەدا خاسێتی

مرۆڤ دراوەتە پاڵ هەندێ شت کە ئەمەش لە شیعری ڕۆمانسیدا خاسێتێکی دیارە. بێجگە لەمانەی سەرەوە دەقەکە دەوڵەمەندە بە لێکچوون و میتافۆر و هونەرەکانی تری شیعر. ئەمانە هەموویان پێکەوە بەشداری دەکەن لەبەرهەمهێنانی شیعریەتی دەقەکەدا، کە چەمکی شیعریەت لە ناو بنیادی زماندایە بە تەکنیك و هونەرەکانی شیعرەوە، لە کاتێکدا ئاستی جوانناسی دەق دەکەوێتە ئەودیوی زمانەوە، یان ئەوەی کە پێی دەگوترێت میتا زمان. هەر لەسەر ئەم بنەمایە بوو کە یاکۆبسن زاراوەی جوانناسی گۆڕی بە شیعریەت. شیعریەتیش وەکو یاساکانی داهێنانی هونەری سەیردەکرێت. کە سەرجەم ڕەگەزەکانی زمان لە وشە و دەستەواژە و رستە و سەرجەم تەکنیکەکانی هونەری شیعر بە تایبەتی وێنە و لێکچوون و میتافۆر و دژ و هاوڕێك و ئیقاع بە گشتی چ ئیقاعی دەرەوە بێت یان ئیقاعی ناوە، هەموویان بەشداری دەکەن لە بەرهەمهێنانی ئەم دەقەدا و شوناسی زیندووێتیش بە دەقەکە دەبەخشن و دیسان بەشداری دەکەن لە بەرهەمهێنانی پرسیارەکانی دەقەکە و جیهانبینی دەقەکەدا.

سەرئەنجام:

دەتوانین بڵێین ئەم دەقە شیعریە کە خاسێتی دەقێکی زیندووی هەیە و لە رووی زمانەوە بە کوردیەکی پاراو نووسراوەو زمانەکەی زیاتر لەوەی زمانی کۆمەڵگەی شار و قۆناغی پیشەسازی و سەرمایەداری بێت، زمانی کۆمەڵگەی لادێ و قۆناغی کشتوکاڵ و سەردەمی پەیوەندی کۆمەڵایەتی و بەرهەمهێنانی فیودیالیە. لەپاڵ ئەوەدا جیهانبینی دەقەکە جیهانبینی قۆناغی ڕۆمانسیە و لەسەر یەکێك لە پرینسیپە سەرەکیەکانی ئەم قۆناغە بنیادنراوە و بەرهەمهێنراوە کە بریتیە لە گەڕانەوەی مرۆڤی هەستیار لە زەمینەی سەخت و توند و تیژ و دیسپلینکراوی شار و سایەی سیستەمی سەرمایەداری و دەسەڵاتی چینی بۆرژواوە بۆ نێو سرووشت و بۆ ئارامی و هێوری سایەی سرووشت. ئەوەش بە مەبەستی حەوانەوە و دوورکەوتنەوە لە فشارە خنکێنەرەکانی پەیوەندیە کۆمەڵایەتیەکانی کۆمەڵگەی شار. لەبەرئەوەی ئامانجی سەرەکی دەقەکە بەرجەستەکردنی ئەو دیدە ڕۆمانسیەیە کە بەجێهێشتنی شار و گەڕانەوەیە بۆ نێو سرووشت، شاعیر ئەوی بەرامبەر یان گوێگر کە وەکو دێدارەکەی دەیدوێنێ ، تەنیا وەکو ئامرازێك بۆ درووستکردنی ئەو ئاخاوتنە بەکاردەهێنێت. هەر بۆیە بەئاشکرا دەبینرێت ئەوی دێدار تەنیا ئامادەبوونێکی سادەی مەعنەوی هەیەو تەنیا ڕۆڵی گوێگرێکی هەیە کە لە رووی جوڵەوە هیچ ئامادەبوونێکی نییە، نە لە چوارچێوەی جوگرافیای دەقەکەدا و نە لە واقیعی دەرەوەی دەقەکەدا. ئەمەش تا ئەندازەیەك پەیوەست بەو

قۆناغەی کە دەقەکەی تێدا بەرهەمهاتووە و لە واقیعی کۆمەڵگەی کوردەواریدا، ئەو دەلالەتە هەڵدەگرێت کە ژن یان ئافرەت وەکو رەگەزی دووەم سەیر دەکرێت و تەنیا ڕۆڵی گوێگر یان پاشکۆی پێدرێت یان دەبینێت. کە ئەمەش دەرخستنی رووی راستەقینەی کۆمەڵگەی کوردیە لەو قۆناغەدا.

ئەدیبی دابڕاو و ئەدەبی چەقبەستوو!... حەیدەر عەبدوڵڵا

ناکرێ هەروا بە تیلەچاوێک، یان وەک بەشێکی سەربەخۆ و دابڕاو تەماشای ئەدەب بکەین، ئەگەر ڕاستت دەوێ، دەبێ بە هەوێنی هەموو کایە و بەشەکانی ژیانی مرۆڤ لە ئەدەب بڕوانین. دەلوێ ئەوانەی هەرگیز ئەدەب ناخوێننەوە و نازانن کتێبگەلی ئەدەبی چین و چۆن لە ناخیاندا ئەدەبدۆستێکی نایاب بن، ڕەنگە ئەو وێنایەی ئەوان بۆ ژیان دروستی دەکەن، ئەدیبێکی لێزان و شارەزا نەتوانێ پێی پێ ببات.
زۆرجار، بێسەواد و نەخوێندەوارێك وێنەیەکی هێندە جوانی ئەدەبی دەخولقێنێت لە هیچ کتێبێکی ئەدەبی نەبینراوە. ئەمەیش مانای وایە ئەدەب زۆر لەوە فراوانترە تەنیا لە قەڵەمی ئەدیبێك بچۆڕێتەوە، یان پێمان وابێت تەنیا ئەدیب دەتوانێ ئەدەب بنووسێت. دابڕینی ئەدەب لە کۆمەڵگە و قەتیسکردنی لە تەنیا بوارێکدا، یان هەڵبڕینی بەسەر یەك چینی دیاریکراودا غەدرێکی گەورەیە لە ئەدەب دەکرێت. ئاخر کەم نین ئەوانەی ڕۆمان و دیوانەشیعر و چیرۆکەکانیان لە دونیا دەنگی داوەتەوە، کەچی لە ژیانی واقیعیی خۆیداندا سیاسەتوان، پزیشك، یان لە بوارێکی دیکەی زۆر جیاوازدا کاریان کردووە.
لای من ئەدیبی نەزۆك کەسێکە هەر تەنیا بواری ئەدەب دەخوێنێتەوە و هیچ گرنگییەك بە بوارەکانی دیکەی مێژوو، کۆمەڵایەتی، سیاسی ..تاد، نادات، هیچ ئاگاداری ئاخ و داخ و خەم و خەندەکانی خەڵك نییە و هەر لە دوورەوە وێنەیەك دەخولقێنێت، لەخۆی زیاتر کەس لێی ڕازی نییە، بەر لەوەی بگات دەپووکێتەوە.
لە ساڵی 2008 دیمانەیەکی “عەبدوڵڵا پەشێو”م خوێندەوە، لە وەڵامی

پرسیاری "ئایا تۆ شیعری کام شاعیر دەخوێنیتەوە؟" دەڵێت:"ڕاستییەکەی زۆر بە کەمی شیعر دەخوێنمەوە و زیاتر بە بوارەکانی دیکەوە مژووڵم!" لای من ئەمە جێگەی هەڵوەستە لەسەرکردن بوو، ئاخر ناکرێ و نابێ شاعیر بە بیانوی ئەوەی شاعیرە هەر شیعر بخوێنێتەوە و بوارەکانی دیکە فەرامۆش بکا، بە ئەوەی شاعیرێکی باش بیت، دەبێ بوارەکانی دیکەیش بخوێنیتەوە و لێیان قووڵ بیتەوە. هەروەها بە نێو کەلتوور و فۆلکلۆر و مێژوو و ژیانی جواداوازیی خەڵکدا بڕۆیت و لێکدانەوەیان بۆ بکەیت.
"جبرا ئیبراهیم جبرا" باسی شاعیری هاوچەرخی ئینگلیز "دیلن تۆماس" دەکات و دەڵێت لە ویلایەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا کۆڕێکی ئەدەبییان بۆ بەست، دوای ئەوەی کۆتایی بە قسەکانی هێنا، کچێکی شۆخوشەنگ و جوانکیلە لە نێو خەڵکەکە هەستایەوە و وتی:" زۆر حەز دەکەم ببمە شاعیر، پێم بڵێ چی بکەم؟" تۆماس سەری بەرزکردەوە و وتی:"بڕۆ لەشفرۆشی بکە!"
هەڵبەتە کشومات بوو، کچەی بەستەزمانیش بە هەناسەیەکی سارد و ئاخێکەوە لە جێگەی خۆی دانیشتەوە.
خۆ لێرەدا تۆماس مەبەستی ئەوە نەبووە کچەکە بۆ ئەوەی ببێتە شاعیر بچێت لەشفرۆشی بکات، نا، بەڵکوو ویستوویەتی پێی بڵێت بچۆ تێکەڵی خەڵك بە، لە دوورەوە بە شانوشەپێلیکان هەڵمەدە. ئاخر مرۆڤ زۆر ڕووپۆش و مەتەڵاوی و داخراوە، پڕ نهێنی و سامناکە، هەتا بە تەواوی تێکەڵی وردەکارییەکانی نەبیت نازانی چییە و چۆنە! لێرەدا بە ڕوونی دەردەکەوێت ئەدەب یانی ئەزموون و خوردکرنەوەی خەڵك و شۆڕبوونەوە بە نێو واقیعی ژیانیاندا.
ئەمە چۆن بتوانین لە نێو قاوغی خۆمان بێینە دەرەوە و لەگەڵ دەوروبەرمان تێکەڵ بین، من لە خوێندنەوەی ڕۆمانەکانی دۆستۆیفسکی زۆر بە جوانی ئەمەم بۆ دەرکەوت، ئەو هاتووە واقیعی هێناوە و لە نێو خەیاڵدا کوڵاندوویەتی، ئینجا دووبارە واقیعێکی ئەدەبی لێ دروست کردووەتەوە، نەك بە پێچەوانەوە، ئەو لە ڕۆمانەکانیدا زۆر لە نزیکەوە تێکەڵی ورد و درشتی کاروبارەکانی خەڵك بووە!
شتێکی دیکەم بیرکەوتەوە، وابزانم جێگەی خۆیەتی لێرە بیخەمە ڕوو، دەڵێن ئەدیبێکی فەڕەنسی بە ماوەی هەفتەیەك هەموو ڕۆژێك کورتەچیرۆکێکی نووسیوە و بۆ ڕۆژنامەیەکی ناردووە، هەموو بەیانییەك چاوەنۆڕی بڵاوبوونەوەی بووە، بەڵام ڕۆژنامەکە هیچ لەم چیرۆکانەی بڵاو نەکردووتەوە… دواتر واز لەم ستایلە دەهێنێت و بە جۆرێکی دیکە دەنووسیت، بڕیار دەدات لەبارەی دۆخی نێو ماڵی خۆی بنووسێت، ئیدی چیرۆکێکی بەناوی "کوێیژگە هەتیوەکە" دەنووسێ، بە بەیانی چیرۆکەکە بڵاو دەبێتەوە و سەدایەکی زۆر دەداتەوە…

ڕۆژنامەکە سوپاس و پێزانین و پادداشتی تایبەتی بۆ دەنێرێن، ئیدی کاکەی ئەدیب تێدەگات ئەو چیرۆکانەی ڕۆژانی پێشوو نووسیبوونی، هەڵقوڵاوی خەیاڵی ناواقیعی خۆی بوون، بەڵام چیرۆکی ئەمڕۆی، هەڵقووڵاوی جەرگەی ژیانی واقیعیی بووە.

بە بۆچوونی من ئەدیب دەبێ هەم خوێنەرێکی باش بێت، هەمیش واقیعی بێت. خوێنەری تەنیا بەشێکەی نەبێت، بەڵکە هەموو لایەنەکانی دیکەیش بەسەر بکاتەوە، هەر هیچ نەبێت ئەو بوارانەی دەرەقەتیان دێت و دەتوانێ مەدلوولی باشیان لێ هەڵبکڕێنێت. واقیعیبوون بە واتای ئاگاداربوونی خەمە ئاڵۆزەکانی خەڵك و ڕووداوە کەڵەکەبووەکانیان. ئەگەرنا بەرهەمەکەی بێتام و کرچ دەبێت و هەر زوو لەبار دەچێت. ئەم وتەیەیش بەڕاست دەگەڕێت، کە دەگوترێت: ”ئەگەر بتەوێت لە تەنها بوارێکدا بنووسیت، دەبێ هەموو بوارەکانی دی بخوێنیتەوە.”

وابزانم زۆربەمان چیرۆکی ژیانی جاحزی گەورە زمانزان و ئەدیبی عەرەبی سەردەمی عەبباسییەکان دەزانین، ئەو پیاوە عاشقێکی سەرسەختی دونیای کتێبی جۆربەجۆر و خوێندنەوە بووە و لە کۆتاییشدا هەر بە هۆی داڕمانی ڕەفەی کتێبان بەسەریدا شەهید بووە، کەچی بەنێو خەڵکی دارتاش و قوماشفرۆش و ئاسنگەر و کوورەچی و مەشەوان و شوان و گاوان و بەرخەواندا گەڕاوە و لایان دانیشتووە و پرسیاری لێ کردوون و وەڵامەکانیانی نووسیوەتەوە، یانی ئەگەر جاحز شەوان لە نێو پەڕەی کتێبان نوقمی خوێندنەوە بووبێت، بە ڕۆژان لەنێو قووڵایی خەڵکدا سووڕاوەتەوە. خۆ نابێ ئەدیبانی وەك مەحوی و نالی و مەولەوی مەلای جەزیری و دواتر شێخ مەحەمەدی خاڵ و عەلائەدین سجادی و ئەوانی دیکە لەبیر بکەین، کە بەهۆی خوێندنەوەی هەمەچەشن و تێکەڵاوبوونی خەڵکی جۆربەجۆر، بەرهەمەکانیان بۆ هەتاهاتا بە نەمری دەمێننەوە.

حەیدەر عەبدوڵڵا

چیرۆک/ شەقامە بازنەییەکان

-10- … رەسوڵ بەختیار

لەهەموو بازنەکانی جیهان کێشە و گرفتەکان بوونی هەیە و بەردەوامە، بەردەوامبوونی کێشەکان، بەپێی دۆخ و ئاکار و نەریت و کێشەکان گۆڕانکاریان بەسەردا دێ، لە شەقامە بازنەییەکانی ئەم کیشوەرە
کێشەیەکی گەورە لەنێوان بازنەی یەکەم و بازنەکانی دیکە هەیە، کاتێک چەندین بازنەی دیکە دروست بوو کێشەکە زیاتر پەرەی سەند.

- کێشەی چی، هەر لەخۆتەوە دەتەوێ کێشە بخەیتە ئەوێ نێوەندەوە، لەوەتەی هەین، هەر وا بووین، هەر وا دەبین، سروشتی ئێرە وایە.
- ناکرێ، دەبێ هەموو شتەکان وەکخۆی باس بکرێ، ئێمە کەس ناکەین بەقارەمان و پاڵەوان.
- پاڵەوانی شەقامە بازنەییەکان، ئێستا بەشێکیان خاوەن هەموو شتێکن، ڤیلا و مەزرەعە و چوونە دەرەوەی وڵات و کۆمپانیای زۆ بەلاح و هەموو شتێک.
- ئەی بەشەکەی دیکە؟
- کەوتوون و پیربوونە، کەس لێیان ناپێچێتەوە، وەک ئەوەی هیچ کات، بەم بازنانە گوزەریان نەکردووە.

  پێم سەیرە، زۆرێک لەوانەی لەشەقامە بازنەییەکان لەدایکبوون، هەندێ چیرۆکی سەیر دەگێڕنەوە سەبارەت بە شەڕە بەرد لەنێوان گەڕەکەکان، لەم شەڕە بەردی نێوان گەڕەکەکان رۆژانە سەری چەندین کەس دەشکا،
- ئەم کارە زۆر بڕی نەکرد، ئەوانەی سەریان دەشکا لەرۆژێکی ئاساییدا کەسی سەر شکاو چەندین کەسی لەگەڵ خۆیدا دەبرد و بەبەرد هێڕشیان دەکردە سەر کۆڵانی گەڕەکەکانی دیکە، زۆڕ جاڕ پەنجەرەی ماڵان دەشکا و زیانێکی زۆر بەر خەڵک دەکەوت.

  کاتێک ئەم رووداوانە لەچاپخانە و دانیشتەکان باس دەکران دەبووە هۆی پێکەنین و گاڵتەکردن بەیەک.

  مێژووی ئەم رووداوە زیاتر لەپەنجا ساڵە، بەڵام هاوسەردەمەکان، کاتێک باس لەدووبەرەکی و خۆ جیاکردنەوە، چەندین باسی لەمجۆرە دەخەنە ڕوو، کە رۆژانێک خەڵکی شەقامە بازنەییەکان پێوەی تلاونەتەوە و کێشەیەکی گەورەی ئەو کات بووە،

  ئەم شەقامە بازنەییانە لەوەتەی هەیە خەڵکی غەریبی بەخۆیەوە

گرتووە، بەڵام چۆن ئەمجۆرە کارانە روویداوە، دیارە بە خۆ رزگارکردن لەم بابەتە یەکسەر دەڕۆین: سیاسەتێکی لە پشت بووە، کە تا ئێستا ئەو سیاسەتە پەیڕەو دەکرێ، بەڵام بەشێوەیەکی دیکە.

لەساڵانی شەستی سەدەی رابردوو، شەقامە بازنەییەکان، کێشەی گەورەی تیایدا روویداوە، چاپخانەکان بەشێکی زۆری شوێنی دانیشتی شوعییەکان بووە، ئەو چاپخانانە سەرەڕای ئەوەی هەندێکجار بۆتە شوێنی رۆشنبیری، تیایدا بەیاننامەی تیادا بڵاوکراوەتەوە چ بەنهێنی یان بە ئاشکرا، زۆرجاریش کۆبوونەوەی نهێنی تیایدا ئەنجامدراوە، کاتێک حزبە نەتەوەییەکان گەشەی کردووە، زۆر کێشە کەوتە نێوان حزبە نەتەوەییەکان و چەپەکان

ئەمە لایەنێکی شەقامە بازنەییەکانە، کەچی لایەنی رۆشنبیری، هەر زوو بەهاتنی چاپخانە سەریهەڵدا، کاتێک لەچاپخانەیەکدا کارم دەکرد، سەیرم پێهات ئەم چاپخانە بچووکە چ ئەرشیفێکی مەزنی هەیە.

- دەزانی تا ئەم چاپخانەیە هاتەتە سەر پێ خاوەنەکەی چ ئێش و ئازارێکی بینیووە؟
- چۆن لەچ روویەکەوە؟
- خاوەنی ئەم چاپخانەیە زیاتر لەشەست جار گیراوە و براوەتە بەندینخانە.
- بە چاپکردنیش لەو سەردەمە تاوان بووە؟
- نەخێر تاوان نەبووە، بەڵکو خاوەن چاپخانەکە بەوە تاوانبارکراوە، کە جەندینجار گۆڤاری نەتەوەیی لەو چاپخانەیە چاپکردووە، هەندێکجاریش چەندین تۆمەتی هەمەجۆریان ئاراستەی خاوەن چاپخانە و ئەوانەی لەوێ شاگرد بوونە کردووە.

لەنێو بازنەی یەکەمدا ئەوانەی نووسەر و رۆشنبیری سەردەمی خۆیان بوونە، بە پێنجەی دەست دەژمێردرێن، هۆیەکیشی ئەوە بووە، زیاتر ئەوان خەریکی کاسبی خۆیان بوونە و زۆر بەکەمی بواریان هەبووە کتێب و رۆژنامە بخوێننەوە، بەڵام خوێندەوارەکانیان بەتایبەتی مامۆستاکان خوێنەری باشبوون، هەردەم رۆژنامە و کتێبی ئەو سەردەمەیان پێ بووە، ئەگەریش برادەرێکی نزیکی نەبوایە، زۆر حەزی نەدەکرد گفتوگۆ بکات.

لەبازنەی دووەم و سێیەم نووسەری گەورەی تیادا هاتەتەکایەوە و توانیوویانە بازنەکان تێپەڕێنن و ببنە هێمایەک لەناوچەکەدا، دیارە کێشەی هزری و بیرکردنەوە لەهەموو

رووەکانەوە لەنێوان نووسەر و بیرمەندانی بازنەکان دروستبووە، لەهەشتاکانی سەدەی بیستەم بەشێکیان بە بەرژەوەندی خۆیان لەهەموو روویەکەوە چەپڵەیان بۆ دەسەڵات و رژێمی ئەو کات لێدەدا، ئەوان لەزۆربەی شتەکان سوودمەند بوون، بەشەکەی دیکەی نووسەران و رەشنبیران چوونە شاخ، بەقسەی خۆیان ئەوان پیاوی ئەو نەبوونە چەک هەڵگرن، بەڵام لەو شاخانە لە چەندین بڵاوکراوەی شاخ دەیانووسی.
لەلایەکی دیکەوە ئەو بەشەی چووبوونە شاخ نەیانتوانی بەردەوام بن، بۆیە روویان لەهەندەران کرد، دەبێ ئەوەش بڵێن، لەو سەردەمە شەڕی نێوان عێراق و ئێران لەوپەڕی دابوو، بۆیە لەترسی سەربازی روویان لەشاخ و هەندەران کردبوو.
لەدوای راپەڕین، کاتێک لایەنەکان هاتنەوە ناو شار دووبارە هەموو ئەو رەشبیر و نووسەرانە بە جارێکی دیکە بوونە دوو بەرە، کاتێکیش شەڕی ناوخۆیی روویدا رق و قینەی چەند ساڵەیان دژ بەیەکتر هەڵدەڕێزاند، ئەمانە چیرۆکی نەبڕاوە و بەردەوامە.
با لەوەگەڕێین، هەندێک دیمەن لەم دواییەدا بینیم، بووە جێگەی سەر سوڕمان لەلام.
ماوەیەک بوو، بەکۆڵانێکەمان رەتدەبوو، لەدوورەوە سەیرم دەکرد، ئەو وەک هەر کەسێکی ئاسایی وابوو، رێکپۆش بوو، بەڵام هیچ کات سەیری ئەولا و ئەولای خۆی نەدەکرد، ماوەیەکی دوور و درێژ بەو شێوەیە دەمبینی، گوێم لەدەنگی نەبوو، رۆژێک رێککەوت بەرامبەرم دەهات، سڵاوکم لێکرد، کەچی وەڵامی نەبوو، تەنیا لە بەرامبەرم وەستا دەستێکی لەسەر شانم دانا، وەک ئەوەی بەدوای شتێکدا بگەڕێ، دەستی لەقژمدا و بەدەستەکانی رووخسارمی پشکنی، پێمگوت: تۆ لەم کۆڵانەی حەز دەکەم یەکتر بناسین، پێدەچێ تۆ کوڕێکی بەتوانا بی و هەردەم دەتبینم بەهێمنی بەرێدا تێدەپەڕی، تۆ قوتابی کۆلیژی یان پەیمانگە...ئەو دەیویست قسەیەک بکات، بەڵام هەرچەندی دەکرد، نەیدەتوانی ورتەیەک لەدەمیدا بێتە دەرەوە، بۆیە بەبێ خواحافیزی ملی رێی نا.
لام سەیر بوو، بۆیە هەردەم حەزم دەکرد لەدوور و نزیکەوە بیبینم، ئەوەی لام سەیر بوو رۆژێک بینم وەک گەنجەکانی ئەم رۆژگارە ئامێرێکی میوزیکی بەپێچراوی لەناو چەرمێکدا بوو، دڵخۆشبووم، گوتم دیارە ئەم کوڕە گەنجە کاری هونەری دەکات و میوزیک دەژەنێ، هەرچەندێک بە چەندین رۆژی دیکە بەو شێوەیە

بینیم، هەندێک ڕۆژ دایک و باوکی یان خوشک برایەکانی لەگەڵیدا بوون، ئەوەی گرنگ بوو، یەکێک لە برایەکانیم ناسی، ئەو زانی چەندین پرسیارم هەیە، بۆیە یەکسەر گوتی : لەهاتی برام نەخۆشی ئەتیزمی هەیە، ئەو قوتابی میوزیکە، ئاگاداربە کاتێک بەکۆڵان بەتەنیا بوو ڕایمەگرە، نەوەک کاردانەوەیەکی خراپت بەرامبەر بکات، ئەمە چەندین دەفتەر دەلارمان خەرجکردووە تا هەرچەنێک بێ سەدا چل وەک مرۆڤێکی ئاسایی بێ، مامۆستا و قوتابییەکان هەموو ئاگاداری ئەون، هەردەم بە گەشت و سەیرانەکان لەگەڵ خۆیان دەیبەن، تەنیا دەی ئەو ڕازی دەکەن. لەهات بەردەوام بەخۆی ئامێرە میوزیکەکەی دەبیندرا.

ڕۆژێک بەرامبەرم وەستا بەئاماژەی ڕووخسارییەوە دیار بوو، دەوێ شتێکم بداتێ، کاتێک بەرامبەری وەستام، یەکسەر کاغەزێکی ڕەنگاوڕەنگی دایە دەستم، کاتێک سەیرم کرد چەند وێنەیەکی خۆی بوو، لەلایەک کەمانجەکی دەژەنی و لەلایەکی دیکەوە ئۆرگی دەژەنی، لەهات کاتێک ئەو پەڕەکاغەزەی دامێ، بەبێ ورتە ڕۆیشت. کاتێک سەیری تەواوی ئەو کاغەزە ڕەنگاو ڕەنگەم کرد، تیایدا نووسرابوو، خۆشحاڵین بەئامادەبوونتان لە کۆنسەرتی میوزیکەکانی لەهات، کاتی دەی بەیانی ڕۆژی پێنجشەممە دانرابوو، زۆر حەزم دەکرد، هەر زوو ڕۆژی پێنجشەممە بێ، تا بەدەم داوەتەکەیەوە بچم، ڕۆژی پێنجشەممە لەپێش هەمووان لەبەردەم هۆڵەکەدابووم، هەدی هەدی خەڵک دەهاتن، وایلەهات بەردەم هۆڵەکە جێگە نەمابوو بووەستیت.

لەدوورەوە بینیم لەهات بەپشتێی لەئۆتۆمبێلێکە دابەزی، کاتێک سەیری بەند کرد، یەکسەر لەدوورە ڕوانییە مەن، بەئاماژەی چاوەکانی دیار بوو، بەهاتنم زۆر خۆشحاڵە، لەدەسپێکی کۆنسەرتەکە، یەکێک هاتە سەر تەختەی شانۆ و داوای لەلەهات کرد بێتە سەر تەختەی شانۆ تا دەست کۆنسەرتەکەی بکات، لەهات لەپشتەوە دانیشتبوو، کاتێک هەڵسا، بەهەنگاوی ورد، دەستی لەسەر شانی هەموو ئامادەبووان دانا، ئەمکارە نزیکەی نیو کاتژمێری خایاند، خەڵکەکەش ئەمەیان لەلا ئاسایی بوو، لەپاشاندا یەکسەر چووە سەر تەختەی شانۆ، بە یەک و دوو، بەرامبەر بەئۆرگەکە بەوە و دەستی بەژەنین کرد، هەر لەسەرەتاوە هەمووانی سەرسام کرد، کاتێک ئاوڕم دایەوە دایک و باوک و خوشک و براکانی فرمێسک لەچاوەکانیان دەهاتەخوار، هۆڵەکە بێدەنگ، کەس ورتەی لەوەنەدەهات، منیش بەدەست خۆم نەبوو، لەدڵەوە دەگریام، هەر من وانەبووم بەڵکو هەموو ئامادەبووانی هۆڵەکە دەستیان لەسەر چاوانیان

دانابوو، فرمێسک لەچاوانیان دەهاتەخوار.

ئەم دیمەنە و سەدان دیمەنی دیکە لەنێوەندی ئەم بازنانە بوونی هەیە.

هەرچەنەک بە دیمەنەکان بەردەوام دووبارە دەبنەوە، ژیان خۆی وایە، منداڵێکی ئۆتیزم ئەگەر گرنگی پێبدرێ لەوانە داهێنان بهێنێتە ئاراوە، لەم سەردەمە جەنجاڵەدا سەدان و هەزران کێشەی بێ چارەسەر ماونەتەوە، هەندێ کێشە هەن، کێشەی باب و باپیرانمان، کەچی تا ئێستا چارەسەر نەکراوە، چونکە کەسێک نییە بەدوای چارەسەری کێشەکانەوە بچێ

بەهەمان شێوەی لەهات کەسانێک هەن ژیانیان ئێستا لەوپەڕی ناخۆشییە و کەس لێیان ناپرسێتەوە، ئەوانە رۆژانێک ژیانیان لەپێناو ئەو بازنانە بەختکردبوو، کەچی ئێستا وەک بێنەوایەک وان، نەخۆش و پەککەوتەن، چیرۆکی ئەوانە دەکرێ یەک لەدوای یەکتردا بگێڕینەوە، چونکە کەسانێک بوون بە سەرفرازی شەقامە بازنەییەکان تێکۆشاون، بەڵام ئێستا ئەوانە لەسووچێکی ماڵەکانیان کەوتوون، بێ ئەوەی کەس لێیان بپێچێتەوە، هیوایانە رۆژێک پێشتر کۆچی دوایی بکەن و نەبنە بارگرانی بەسەر کەسەوە.

رۆژانێک ئەوانە بارگرانی زۆر کەسیان بەشانەوە بوو، بەڵام ئێستا قبووڵ ناکەن ببنە بارگرانی بەسەر کەسەوە.

تەنیا داخ لەو رۆژانە دەخۆن، کە خزمەتی کەسانێکیان کردووە، ئێستا بەتەلەفۆنێک، کە هیچی تێناچێ، هاوڕێیە دێرینەکەیان بەسەر ناکەنەوە.

باوەڕ ناکەم رۆژگار وا گۆڕابێ، بەڵام تەنیا ئەو چەند وشەیەم لەدەست دێ، کە لێرەدا بە ئەوەی باس دەکەم.

هەموو کات باسی لەنووسین و پرۆژەکانی دەکرد، هەردەم پێیوابوو بەنووسینەکانی دەتوانی جوانترین وڵات و سیستەم بهێنێتەکایەوە، بەڵام ئێستا لەجێگە کەوتووە، هیچ شتێکی لەخەیاڵ نەماوە.

ئەو پێشتر لەشاخ و کێوان شەڕی بۆ بستە خاکێک کردووە، چەندین ساڵ ئاوارەی وڵاتان بوو، کاتێک گەڕایەوە سەر و ریشی سپی سپی، بێ تاقەت و وزە تەنیا سەیری دەوروبەری دەکرد، پێی سەیر بوو، ئەوانەی لەسەردەمێک زوڵم و زۆریان دەکرد، ئێستاش وەک ئەو کات خانووەکانیان بەرزترە لەخەڵکی ماندوونەناس، ئەمە دەبێ چ حکمەتێکی تیادا بێ، یان دەبێت بگەڕێنەوە چوارگۆشەی یەکەم، کە هەزار و دەوڵەمەند هەردەم بوونیان هەیە، ئەی چ جای ئەوانەی لەسەردەمانێک لەگەڵ رژێم دەستیان

تێکەڵ کردبوو، ئێستاش بەهەمان شێوە لەگەڵ دەسەڵات و رژێم دەستیان تێکەڵکردووە.

-ئیتر ژیان وای□، ه□ر ئ□وان جوانترین و ب□رزترین ک□شک و ت□لاریان ه□ی□، ک□چی خ□□کی ر□س□نی شەقامە بازنەییەکان ک□وتوونەتە دەرەوەی شار، دەیانەوێ هەر جۆنێک بێ ئەو تەمەنەی ماویانە بەئاسوودەیی بەڕێ بکەن.

-ناکر□ ل□ه□موو س□رد□م□ک ه□ر ئ□وان با□ا د□ست بن، ک□چی کو□ و کچانی ه□ژار و ن□داری شەقامە بازنەییەکان ه□وڵیانداوە، تا بەم رۆژە بگەین.

-ئەوە تۆ چی دەڵێیت، لەوەتەی دونیا دونیایە هەر وابووە.

کێشە و گرفتی ئەو شەقامە بازنەییانە هەرگیز تەواو نابێ، چۆن بڕۆین و بێن هەر دەگەڕێنەوە چوار گۆشەی یەکەم، وشەکان، وتارەکان، بانگەواز و داخوازییەکان دووبارەیە، ئەو دووبارە بوونەوەنەوەیە دڵ و دەروونمانی پڕ لەگومان و لێکدانەوە کردووە، لێکدانەوەیەک هەر چی بکەین هەر دەگەڕێنەوە چوار گۆشەی یەکەم.

شاخ و چیاکانیش دەڕوان□ گومان و گریمانەکان، ئەو کاتەی هەمووان یەک ئاست بووین، کەس بەخیلی بەکەس نەبرد.

ئەو نەتەوانەی لەنێوەندی شەقامە بازنەییەکان بوون، هیچ کات نە ئێمە نە ئەوان جیاوازی نەدەکرا، هەتا هەڵگری باوەڕ و ئاینە جیاکانیش لە بۆنە و ئاهەنگ و ناخۆشییەکان بەشداری یەکترمان دەکرد.

رەسوڵ بەختیار

کافتریاخانە بێ ناموسەکان دابخەن..!… شەماڵ بارەوانی

دیارە هەرکەس بیەوێ کۆمەڵگا پاک و بەڕەوشت و شەرەفمەندبێت ئێوە: ڕقتان لێیەتی! ئەگینا ئەم دکتۆرە چی وتووە وا ئێوە تەنگاوبون؟ هەرئەوەنەب□ ئ□□□□ ق□حبەخانەکان و کافتریا پڕبێناموسییەکان و نێرگەلەخانەکان داخەن)،

ئەوە کۆمێنتی مەلایەکە، مەلا(A…A. Afandi)،

لە ژێر وتارێکی من و بۆ من نووسیبووی، وتاری(تۆ پزیشکیت، یان واعیز..!؟)،
کە لە هەریەک لە ماڵپەڕەکانی(چـــــاودێر)و، (ڕوانگە و ڕەخنە)و، (دابڕان)و، (دەنگەکـان)، بڵاو بـووەوە و لە سـۆشیال میـدیا و بە تـایبەتی لە هەردووک پەیجەکانی(چـاودێر) و (ڕوانگە و ڕەخنە)، بە هەیەوە زیاد لە شەش سەت کۆمێنتی جوێن و بێ ڕێزی و تەشیرات و سوکایەتی بەخۆم و ئەژداو ئابائم هات.

یەکێک لەو کۆمێنتانەیش کۆمێنتی ئەو مەلا بێڕێزە بوو، هەڵبەت ئەو قسەی بەمـن نەگوتبـوو، بەڵکـو بە هەمـوو ئەوانەی کە دەڕۆنە کەفتریاکان، گوتبوو(بێ ناموس).
هیوادارم دواتر بێت و بڵێت کاکە:وام زانی ڕادیۆبوو!

کارەسـاتە مەلابیـت و خەت بۆ میراتگـر و شـوێنگرەوەی پەیـامبەر و وتەبێژی ئاسمان و دەمڕاستی ئایین و سێبەری خوداوەند بزانیت و جوێن بدەیت و بە خەڵکی بڵێیت: بێ نامۆس!
هەڵبەت بە لۆژیکـی ئەو مەلا بێڕێزە بێـت، کافتریـا شـوێنی بێ ناموسەکانە و هەرچی بڕواتە ئەوە بێ نامووسە!

دیاره کە پێناسەی ئەو بێڕێزە بۆ ناموس و بێ ناموسی چییە.
مـن کۆمێنتـی مەلاکەم سـکرین کـردووە و لای خۆم وەکـو بەڵگە هەڵم گرتووە.

بەر لە هاتنی ئەو ئیدۆلۆژیا توندڕەو و بیرە نامۆیەی ئەو دوو هەزه کۆنەخـواز و فەندەمەنتالیسـتەی ئیخوانولمسـلیمون و وەهـابیزم، مینبەری مزگەوتەکان و گوتاری مەلا و پیاوانی ئایینی پڕ بوو لە تەساموح و لێبوردەیی و جوانی و هاندان بۆ کاری چاکەخوازی و ڕەوشتی بەرز و میهرەبانی و مرۆق دۆستی، پیاوانی ئایینی و مەلای لە نموونەی نالەی و مەحوی و قانع و پیرەمێرد و شێخ محەمەدی خال و خانی و مەلاجزیری و مەلای گەورە و مامۆستا عەلائەدین سەجادی و..تاد.

لەپال مەلایەتی، شاعیر و ئەدیب و نووسەر و کوردپەروەر و مر□ق د□ست
بوون و شیعر و هەڵبەستیان بۆ دڵداری و نەتەوە و نیشتمان و سرۆشت
و جوانی دەهۆنیەوە و مەلا عەبدولکەریم مودەڕیس کچ و کوڕەکانی
هەمووی چەپ و شیوعی بوون و بۆ جارێکیش پێی نەگووتن ئێوە لە ڕێگای
ئیسلام لاتان داوە و کافر بوون و شیوعیەکان بێ ئەخلاقن.

مامۆستا مەلا عەلائەدین سەجادی کچەکانی بێ لەچک و سفوربوون و
ئێستاش هەروان و قەت پێی نەگووتن بۆ لەچ ناکەن و ئافرەتی بێ لەچک
بێ ئەخلاقە!

مەلای گەورەی کۆیه، یەکەم کەس بوو کچەکەی خۆی بنێرێتە قوتابخانەی
تێکەڵاو کوڕەکەی(مامۆستا مەسعود) بیرمەندێکی سیکۆلارست و کچەکانی
هەمووی بێ لەچک و سفور بوون و ئێستاش نەوەکەی خاتو(ڕەوا جەلی
زادە)، هونەرمەند و تابلۆ کێشە.
ئەو مەلا ڕوناکبیر و شاعیر و نووسەر و کورد پەروەر و مر□ق د□ست و
جوانی دۆستانە، شیعر و پەخشانیان بۆ نەورۆز و دڵداری دەنووسی و
کەسیان نەیگووت: نەورۆز جەژنی مەجوس(مەگوس) و ئاگرپەرستی و،
دڵداری بێ ڕەوشتی و بەڕەڵاییە.
مامۆستا مەلا سەجادی لە زانکۆی بەغدا وانەی دەگووتەوە، کە کچە
خوێندەکارەکان و قوتابیەکانی هەمووی تەنورە سەرو ئەژنۆ و لاق ڕووت
و سینگ ڕووت بوون.

هەر بە ڕاستی ئەوان مەلای بیرکراوە و بیرمەند و مر□ق د□ست و
نەتەوەپەروەر و زانست پەروەربوون.
نەک وەکو بەعزێک واعیز و بانگخواز و مەلای ئێستا جوێندەربوون(ڕێزم
بۆ باشەکان).

بە تایبەت مەڵا و واعیزی ئیدەلۆژیا ئیسلام سیاسی و سەلەفیگەرا.
ئاخر واعیز و مەلا جوێن بدات ئەی خەڵکیتر!

ئێ خەڵکێک و سەتان گەنجی ناهۆشیار و هەرزەکاری بێ ئەزموون و بێ
پاکگراوەند و ناڕۆشنبیر کاتێک دەبینێت مەلا و واعیز و
بانگخوازەکان جوێن دەدەن و سوکایەتی بە کەسانێک دەکەن کە
نایانەوێ وابن وەکو مەلاکان و بانگخوازەکان دەیانەوێت، ئەوانیش
دێن و هەمان شێوە لاسایی ئەوان دەکەنەوە و جوێنی پیرۆز دەدەن و بێ
ڕێزی و سوکایەتی بە منی سیکۆلاریست و لائیک و ئەویتری مۆدێلست و
مەیک ئارتێست و شاجوان و هونەرمەند و شاعیر و ئەکتەر و کێ و کێ و
چی و چیتر دەکەن و بە بەرگری لە دینی خودا و وەکو جوێنێکی

پیرۆزیش حیسابی بۆ دەکەن.

من، وتاری دەیان مەلا و واعیز و بانگخوازی تری ئاڕاستە ئیسلامی سیاسی و سەلەفیگەرام لایه، کە لە وتار و وەعز و ئامۆژگاریەکانیان هانی تیرۆر و توندو تیژی دەدەن و جوێن بە جودا بیران دەدەن و بێ ڕێزی و سوکایەتی بە هەموو ئەوانە دەکەن کە کەوەکوو ئەوان بیرناکەنەوەو، دژی پێکەوە ژیان و پلورالیەتی ئایینی و فرەیی کۆمەڵایەتی و مەدەنیەت و کومەڵی کراوە و ئایینەکانی تر و هەموو جیاوازیەک و ئازادی خەڵک قسە دەکەن.

بۆ نموونە:
مەلایەک، بە کۆلێژی هونەرە جوانەکان دەڵێت: کۆلێژی هونەرە قەبیحەکان،

پیاوێکی تری ئایینی، زانکۆ به مەنبەع و شوێنی فسق و فجور و بەڕەڵایی و فەسادی دادەنێت.

بانگخوازێکیتر دەڵێت: ئێزدیەکان شەیتان پەرست و گڵاو پیسن و خۆیان ناشۆرن و تا ئێواره کاریان پێ بکە و کرێکەشیان پێ مەدە و ئێواره کە گووتی کوا کرێکەم؟ بڵێ ئۆه بە نەعلەت بیت شەیتان، بیرم چوو!.. ئەوە وەکو سوکایەتیەک وایان پێ بڵێن.
مەلایەکی تری سەلەفیزم دەڵێت: لە ئایینی زەردەشتیدا هاوسەرگیری کەسەنزیکەکان ڕێگەپێدراوە و زەردەشتیەکان لە گەڵ دایک و کچ و خوشکی خۆیان سێکس دەکەن و ئاگر دەپەرستن.

مەڵایەکی تری ئیسلامی سیاسی : هێرش دەکاتە سەر خانمانی سفور و بە ڕووت و قوت و □سفیان دەکات و دژی شایی ڕەشبەڵەک دەدوێت و ئاهەنگی نەورۆز بە بێ ئەخڵاقیی و جەژنی نەورۆزیش بە ئاگری پەرستی پێناسە دەکات.

واعیزێکی تری سەلەفیزم دەڵێت: ئەوەی نوێژی نەکرد، سێ ڕۆژ مۆڵەتی پێ دەدرێت و پێی دەگوترێت کوڕە نوێژ بکە، کوڕە نوێژ بکە، کوڕە لەگەڵ تۆمە نوێژ بکە، گەر هەر نەیکرد، دەبێت بدرێت لە مڵی و سەری لە لاشەی جیابکرێتەوە.

یەکێکیتریان دەڵێت: سەلام و چاکو چۆنی کردن و چاکەکردن و جەژنە پیرۆزکردنی ئێزدی و مەسیحیەکان جائیز نییە.

دانەیەکیتریان دەڵێت ئەو پیاوەی ڕیشی بتاشێت وەکو کچ وایە،

(هەڵبەت من مرەق بوونم لاپەوەرە، لێرە مەبەستم مەغزای قسەی ئەو پیاوە ئایینیە سەلەفیگەرایەیە کە چەندە سوک و نزم سەرنجی ژن دەدات)،

هیوادارم وەزارەتی ئەوقاف و ڕۆشنبیری فلتەرێک و سنوورێک دابنێن و چیتر ڕێگە نەدەن لە سەر مینبەرەکان و لە کەناڵەکان، جوێن بە خەڵک بدرێت و بێ ڕێزی و سوکایەتی بە هیچ کەسێک بکرێت، تەنها لە بەرئەوەی ئەو کەسە دەیەوێت ئازاد بێت و وەکو ئەوەی خۆی ئارەزووی دەکات بژیت، نەک ئەوەی مەلا و واعیز و ئەویتر.

چونکو کۆمەڵ تەنها مولکی ئایینێک و تاپۆی ئاڕاستەیەک و مۆنۆپۆڵی ئیدۆلۆژیایەکی دیاری کراو نییە و ئێرە کوردستانە و شوێنی هەموو ڕەنگێک و ماڵی پێکەوە ژیانە.

چۆن مزگەوت و ئاتەشگا و کلێسا و مەعبەد هەیە، دەبێت ئاواش کافتریا و باڕ و مەلهاش هەبێت.
تۆ بڕۆ مزگەوت و ئەویتری دەچێتە کافتریا، یان مەلها و باڕ و منیش ناڕۆم بۆ هیچیان و نابێت هیچیان ڕێگری لە هیچیان بکات و دەست لە ئازادی و هەڵبژاردنی ئەویتر وەربردات.
ئیتر سونەت و سروشتی ژیان ئاوایە و ناکرێت بە زۆر خەڵک بکەین بە دوو ڕوو و دەبێ مەڕاڕە و ناچاری ئەنجامدانی کارێکیان بکەین و ئەقید و ئایین و تێڕوانین و دۆگم گەلێک و شتگەلێکیان بەسەردا بسەپێنین، کە بڕوایان پێی نییە.

ماوەتەوە بڵێم:
گەر بەجارێکیش بێت بیربکەرەوە و لە خۆت بپرسە:
باشە بۆ دەبێت تۆ بە مێشکی من بیربکەیتەوە و من بە پێیەکانی تۆ هەنگاو بنێم و تۆ بە چاوەکانی من ببینیت!؟

پێشێلکردنی مافەکانی

منداڵانی کورد.. ڕۆزا شوان

منداڵ کێیە؟ وەکوو لە (مادەی یەکەم) ی جاڕنامەی مافەکانی منداڵان دا هاتووە، وەکوو پێوەر و ستاندەرێکی جیهانی بەم جۆرە پێناسەی منداڵ کراوە (منداڵ ئەو مرۆڤەیە کە تەمەنی لە هەژدە ساڵ تێ نەپەڕیبێت، مەگەر یاسا و وڵاتەکەی تەمەنێکی کەی بۆ دیاری کردووبێت ..).
جاڕنامەی گەردوونی مافەکانی منداڵان، کە لە (٢٠/ نۆڤەمبەری/ ١٩٨٩) دا، لە لایەن ڕێکخراوی نەتەوە یەکگرتووەکانەوە دەرچوو . بریتییە لە (٥٤) مادە، هەندێ لە مادەکان لە چەند بڕگەیەک پێک هاتوون، لەو کاتەدا (١٩١) وڵاتی ئەندامی نەتەوە یەکگرتووەکان واژۆیان لەسەر ئەم جاڕنامەیەیان کرد. تەنها (ئەمەریکا) و (سۆمال) ڕەتیان کردەوە، واژۆیان نەکرد. لەودوا ئەمریکاش واژۆی لەسەر کرد.
ئەم جاڕنامەیە لە (٢/ سێپتەمبەری/ ١٩٩٠) دا، چووە بواری جێبەجێ کردنەوە.. ئەو وڵاتانەی واژۆیان کردبوو، بەڵێنیان دا کە پابەندی ئەم ڕێکەوتننامەیە دەبن و ڕێز لە هەموو منداڵانی گەلەکانیان و جیهان دەگرن و دەیان پارێزن و هەموو مافەکانیان جێبەجێ دەکەن، بەبێ جیاوازی کردن، لە نێوانی منداڵان دا.

منداڵان لە هەر شوێنێکی جیهاندابن هەر منداڵن، لە هەر شوێنێکی جیهاندا بژین، کچ بن یا کوڕ بن، ڕەش پێست یا سپی پێستبن، دەوڵەمەند یا هەژاربن، گوندنشین یا شارنشینبن، لە هەر نەتەوە و گەلێکبن، هەر ئاینێکیان هەبێت، دایکان و باوکانیان و بەخێوکەریان خاوەنی هیچ بیروباوەڕێکی سیاسی و ئایدیۆلۆجیایەکبن، هەموو منداڵن و هەمووشیان وەکوو یەک و بە یەکسانی مافیان هەیە. مافی ژیان و ئازادی و چاودێری و پارستنیان هەیە، مافی خوێندن و چارەسەرکردن و یاری کردن و پێکەنین و دابین کردنی پێداویستییەکانی گەشەکردن و نەشونماکردن و پێشکەوتنیان هەیە. مافی… هتد.
بەڵام بەداخەوە هەندێ لەو وڵاتە ئەندامانەی کە واژۆی جاڕنامەی گەردوونی مافەکانی منداڵانیان کرد، نەک هەر پێ بەند نەبوونە بە بەڵێنەکانیان و بە جێبەجێکردنی مافەکانی منداڵان، بەڵکو هەر لە یەکەم ڕۆژەوە و تا ئەمڕۆش، زۆر بە زەقی و بە ڕەقی و بە ئاشکرا و بەبێ شەرمانە، مافەکانی

منداڵانی کوردیان پێشێل کردوون و پێشێلی دەکەن، ستەم و تاوانە قێزەوەنەکانیان دەرهەق بە منداڵانی کورد، بە تەواوی بە پێچەوانەی بەڵێنەکانیان و بە پێچەوانەی مافەکانی منداڵانەوەن.
رەفتاری نامرۆڤانە و رەگەزپەرستیانەی، رژێمە دڕندە و سەرکوتکەرەکانی هەریەکە لە تورکیا و ئێران، لەپێشێلکردکردنی مافەکانی منداڵانی کوردمان بێ وێنەیە لە جیهاندا، کە نەک هەر منداڵانی کوردیان لە سادەترین ماف ب□بەشیان کردوون، بەڵکو بە شێوەیەکی زۆر دڕندانە و نامەردانەش دەیان چەوسێننەوە. دوور لە رەوشت و لە بەزەیی و لە ویژدان، دوور لە پرەنسیپەکانی مرۆڤایەتی، دوور لە هەموو یاسا و رێسایەکی نێودەوڵەتی، دوور لە مافەکانی منداڵان، دوور لە هەموو داب و نەریت و رەوشتێک. بە رۆژی رووناک و بەبەر چاوی کۆمەڵگای نێودەوڵەتییە، بە ئاشکرا منداڵان و مێردمنداڵانی کوردمان دەگرن و بە شێوەیەکی دڕندانە ئازار و ئەشکنجەی جەستەی و دەروونیان دەدەن. هەر لەبەر ئەوەی کە کوردن. کوردبوونیش بە لای داگیرکەرانی رەگەزپەرستی کوردستانەوە، تاوانە.
تا ئەمڕۆش، بە هۆی سیاسەتی چەوساندنەوە و سەرکوتکردن و دەمکوتکردن و قەدەغەکردنی خوێندن بە زمانی شیرینی کوردیمان لە لایەن داگیرکەرانی رەگەزپەرستی تورکیا و ئێران. بە هۆی ستەم لێکردن و چەوساندنەوە و ژیانی پڕ لە کوێرەوەری و کڵۆڵییەوە. بەشێکی زۆری منداڵانی کوردمان، نازانن کە مافەکانیان چین، بەڵکو بەشێکی زۆری دایکان و باوکانیشیان، نازانن مافەکانی منداڵەکانیان چین. بۆیە بە پێویستمان زانی کە جارێکی کەش ئەم بابەتە گرنگە بەسەربکەینەوە. بە کورتی و بە باسی بەشێک لە مافە گرنگەکانی منداڵان دەکەین، وەکوو لە جاڕنامەی گەردوونی مافەکانی منداڵان دا هاتوون. بەو ه□یوایەی کە سوودیان لێ وەربگرن. حەزیشم کرد، بە زمانی منداڵ خۆیو□ ب□□□م (مافی ئەوەم هەیە) کە:
مافی ئەوەم هەیە:
١ـ مافی وەرگرتنی ناسنامە: لەو رۆژەوە کە لە دایک بوومە، دەبێ ناو و نازناوێکم هەبێت و لە تۆماری لە دایک بوون تۆمار کرابێتم.. دەبێ (شوناسنامە) ی کەسی و رەگەزنامەم هەبێت.. ئەمانە بۆ من زۆر پێویستن و گرنگن، تا لە دواییدا بتوانم بچم بۆ قوتابخانە و بایەخم پ□ ب□د□ن، ل□ دزی نەخۆشییەکان بمکوتن و دەرزیم ل□ ب□د□ن.. تا گەورەش بووم بتوانم لە هەڵبژاردنەکاندا

مافی دەنگدان و خۆکاندیدکردنم هەبێت.. بە ڕێگای ئەم بێگانەوە، وڵاتێک هەبێت کە لە سەرییەتی پێشوازی و پارێزگاریم لێ بکات.

لە ڕۆژئاوای کوردستانی خۆشەویستدا، لە سایەی سوریای داگیرکەرەوە، تا ئەمڕۆش بەشێکی زۆری منداڵان و گەورەکانی گەلەکەمان، ڕەگەزنامە و شوناسنامەیان نییە، لە مافی خوێندن و لە زۆربەی مافەکانی منداڵان و لە مافەکانی مرۆڤدا، بێبەش کراون. هەر لەبەر ئەوەی کە بە ڕەگەز کوردن.
٢ـ مافی خۆشەویستی و ڕێزگرتن: وەک هەر منداڵێک مافی ژیانم هەبێت.. کەمێک کەس (دایکم، باوکم، خێزانەکەم، کەسوکارم، یا ئەو کەسانەی کە هەندێ جار شوێنی ئەمانەم بۆ دەگرنەوە) منیان خۆش بوێ و بایەخم پێ بدەن و ڕێزم لێ بگرن.

٣ـ مافی یەکسانی: (کوڕ یا کچ) بم.. خاوەنی پێداویستیی تایبەتی بم، یا تەندروست باش بم. لەسەر هەر ئاینێک بم.. یا ڕەنگی پێستم هەرچییەک بێت.. یا بە ڕەگەز لە چ نەتەوەیەک بم و بە چ زمانێک بدوێم.. هەژاربم یا دەوڵەمەندبم.. دایک و باوکم یا بەخێوکەری یاسایم هەچ بیر و باوەڕ و ئایدۆلۆژیایەکی سیاسییان هەبێت.. نابێت جیاوازیم لەگەڵدا بکەن.. منیش وەکوو منداڵانی تر دەبێت هەمان مافم هەبێت.

٤ـ مافی ژیان و تەندروستی: مافی ئەوەم هەبێت، کە خواردنی باش و ئاوی پاکم بۆ دابین بکەن.. جێی حەوانەوە و حەسانەوەم هەبێت.. گەر نەخۆش کەوتم ببەن بۆ لای پزیشک، یا بۆ نەخۆشخانەم بەرن و چارەسەرم بکەن.. مافی ئەوەشم هەبێت، کە لە دژی نەخۆشییەکان بمکوتن و دەرمانی پێویستی بەرگریم بدەنێ.

٥ـ مافی چوونە قوتابخانە: مافی ئەوەم هەبێت، کە بچم بۆ قوتابخانە و بە زمانی دایکم فێری خوێندنەوە و نووسین و بیرکاری و زانیاری ببم.

٦ـ مافی خۆراک: وەکو هەموو منداڵانی تر، مافی ئەوەم هەبێت بخۆم و برسی نەبم. ئاوی خاوێن بخۆمەوە.. بۆ ئەوەی نەخۆش نەکەوم، پێویستە خواردنەکەم هەمەجۆرە و باش بێت، تا جەستە و هۆشم گەشە بکەن و گەورە ببم.

٧- مافی ئازادی و رادەربڕین: گەر هێشتا منداڵیش بم، دەبێت مافی ئەوەم هەبێت، کە لە ناو خێزانەکەم و لە پۆل و لە قوتابخانەکەم دا، بتوانم بە ئەوپەڕی ئازادییەوە گوزارشت لە رای خۆم بکەم و لەو پرسە گرنگانەش کە پەیوەندیان بە ژیان و بە چارەنووسی منەوە هەیە، پەراوێزم نەکەن و گوێ بە خواستەکانم بگرن و دەنگ و را و بۆچوونی منیش بە هەند وەربگرن، بەڵکو پێویستە لە بڕیارەکانیشدا بەشداربم.
(ئەو ڕۆژە نەبینم) ئەگەر دایک و باوکم لە یەک جیابوونەوە، پێش ئەوەی دادوەر بڕیاری خۆی بدات، پێویستە پرسم پێ بکات کە حەزدەکەم لە لای کامیان بمێنمەوە. ئەگەرچی ئەو بۆی هەیە داواکەی من ڕەت بکاتەوە، بەڵام لەسەریەتی کە گوێم لێ بگرێت، چونکە ئەو بڕیارە پەیوەندیی راستەوخۆی بە ژیانی منەوە هەیە.
٨- مافی پاراستن لە توند و تیژی: کەس مافی ئەوەی نییە کە لێم بدات، یا بە خراپی ڕەفتارم لەگەڵدا بکەن، یا لۆمەم بکەن و گاڵتەم پێ بکەن. لە کوێ دا بژیم مافی ئەوەم هەیە کە بە ئارامی و ئاشتی بژیم. دووربم لە توندوتیژی و لە شەڕ و لە ئاژاوە. کەسیش ئەو مافەی نییە بمنێرێت بۆ بەرەی شەڕ. مافی ئەوەم هەیە، کە دایکم و باوکم و کەسوکارم لە شەڕ و ئاژاوە و لە زەبر و زەنگ و ئەشکەنجە بمپارێزن.

٩- مافی ناچاری نەکردن: شوێنی من پۆل و قوتابخانەیە.. نەک کێڵگە و کارخانەیە. شوێنی من یاریگا و شاری یارییە.. نەک قووڵی تونێلی کانی کانزاییە.. تەنانەت گەر باوکم و دایکم و خێزانەکەم زۆر هەژاریش بن، نە ئەوان و نە کەسانی تر، ناتوانن ناچارم بکەن دەبێت کاربکەم. بە تایبەتیش گەر ئەو کارە قورس و مەترسیداربێت. کە لە توانامدا نەبێت وزیانم پێ بگەیەنێت، کەی بوشم بە شانزە ساڵان، لەوانەیە لەو تەمەنەدا باشتر رابێم و زیاتر تێ بگەم و قاڵب ببمەوە. ئەوسا مامۆستاکانم دەتوانن مامەڵەی یاسایم لەگەڵدا بکەن.

١٠- مافی یاری و پێکەنین و خەون: هەندێ لە گەورەکانمان، ئەوەیان لە یاد نییە، کە من هێشتا منداڵم و گەورە نیم، وەکو هەموو منداڵانی تر مافی یاری و پێکەنین و خەونی خۆشم هەیە. منداڵیم لێ تێک مەدەن، چونکە من هێشتا زۆرم ماوە گەورە ببم.
پشوو بۆ ئەوەیە کە گەشەی تیا بکەم لەزەتی لێ ببینم. ئایا لەوە خۆشتر و باشتر هەیە، کە لە کاتی پشوودانمدا، هەوای

پاک هەڵبمژم و هەوای تازە بگرم و لە جەنجاڵی شار کەمێ دووربکەومەوە.
١١ـ مافی پێکهێنانی کۆمەڵەی منداڵان: مافی ئەوەم هەیە، کە لەگەڵ کۆمەڵێک لە هاوڕێکانم دا، ڕێ بکەوین و کۆمەڵەی تایبەت بە خۆمان دابمەزرێنین، داوا و پێداویستییەکانمان بخەینە روو. گۆڤاری منداڵانمان هەبێت، بەشم هەبێ لە چالاکییە ڕۆشنبیری و هونەرییەکاندا بەشداری بکەم و توانای خۆم بسەلمێنم و ڕۆژنامەم هەبێت.
١٢ـ لە سێدارەنەدان و بەند نەکردنی تا هەتایی: ئەگەر بە هەر بیانوویەک تاوانبار کرام، نابێت ئەشکەنجە و ئازارم بدەن و ڕەفتاری نابەجێ دەرهەقم بکەن، نابێت سزای قورسم نامرۆیانەم بدەن و، نابێت لە سێدارەم بدەن و، ناشبێت بەندکرنی بە درێژایی ژیانم بە سەردا بسەپێنن. ئەوەش بزانن کە من هەرگیز حەز بە تاوان و بە خراپی و بە کاری ناڕەوا ناکەم.
لە ئەمڕۆدا، لە ئێراندا مانگ نییە، بە تۆمەتی هەڵبەستراوی بێ بنەما، بە شێوەیەکی زۆر دڕندانەی بێ وێنە لە جیهاندا.. چەند مێردمنداڵێک لە سێدارە نەدەن.. پشکی شێری ئەم تاوانە دڕندانەیەش، بەر مێردمنداڵانی کوردمان کەوتووە.
١٣ـ پاراستن لە دەستدرێژی: پێویستە لە دەستدرێژی سێکسی بمپارێزن و زۆر بە توندی سزای ئەو بەڕەوشتانە بدەن، کە دەستدرێژی دەکەنە سەر منداڵان.

١٤ـ خاوەنی پێداویستیی تایبەتییەکان: گەر منداڵێکی خاوەن پێداویستیی تایبەتییەکان بم، دەبێ ئەوە بزانن کە منیش وەکوو منداڵێکی تەندروستی ئاسایی، مافی ژیانم هەیە. پێویستە پێداویستیی تایبەتییەکانی نەشونما و گەشەکردنم بۆ دابین بکەن، زامنی ڕێز و شکۆداری و سەروەریم بکەن و پشتم لێ مەکەن و پشتیوانیم لێ بکەن، تابتوانم بە ئاسانی تێکەڵ بە کۆمەڵگاکەمان ببم و، وەکوو تاکێکی ئاسایی ڕۆڵی بەرچاوم هەبێت.
١٥ـ بیمەی کۆمەڵایەتی: مافی ئەوەم هەیە سوود لە زەمانی کۆمەڵاتی وەربگرم، ئەگەر خێزانەکەم هەژار و دەست کورتبێت، پێویستە مووچەیەکی مانگانەمان بدەنێ.
١٦ـ پاراستن لە مادە هۆشبەرەکان: پێویستە لەسەرتان لە مادە هۆشبەرەکان و هەر مادەیەکی سڕکەر و بێهۆشکەری تر، کە کەسانێکی دەروون نزم و لە ڕێ دەرچوو، دەیانەوێت دڵپاکی و ساویلکەییمان بقۆزنەوە و هەڵمان بخەڵەتێنن، بە مەبەستی

گڵاوی خۆیان و بە بازرگانی کردن بەم مادانەوە، ئەمەی منداڵان تووش بکەن، یا بە کارمان بهێنن. پێویستە ئەو کەسانەی کە منداڵان تووش دەکەن، سزای قورس بدرێن.
١٧- مافی پەروەردەکردنی دروست: گرنگترین و سەرەکیترین ئەرکی ئەستۆی دایکم و باوکم و بەخێوکەرم، ئەوەیە کە پێکەوە هاوکاری بکەن و بە دروستی پەروەردەم بکەن.. بایەخم پێ بدەن، ئەو راستییە لە بەرچاوبگرن کە لە داهاتوودا من دەبمە تاکێکی کۆمەڵگاکەم.. هیوادارم تاکێکی تەندروست و سوودبەخش بم.
١٨- گەشکردنم بە کوردایەتی و بە کوردستان پەروەری: ئەرکی دایکم و باوکم و خێزانەکەم و مامۆستاکانم و هەر دەسەزێکی دواڕۆژێکی گەشترە، بە گەلەکەمان و بە کوردستانەکەمان، بە بیری کوردایەتی دوور لە دەمارگیری، بە سۆز و خۆشەویسی بە کوردستانی شیرینمان گەشم بکەن و رام بهێنن.. ئەمەش ئەرکێکی پێویست و پیرۆزی نیشتمانی هەموو لایەکتانە، گەر ئەو ڕێبازەم گرت، دەبمە مایەی شانازی بۆ هەمووتان.
١٩- ئەرکەکانم و مافەکانم: پێویستە دایک و باوکم و مامۆستاکانم، یان لە ڕێی میدیاکان و راگەیاندنەکانەوە، بزانم کە ئەرکەکانی ئەستۆم چین. ئینجا مافەکانیشم چین بە جوانی بۆمی روون بکەنەوە. چونکە ئەو دوو شتە بۆ من و بۆ هەموو منداڵان و بۆ هەموو چین و توێژێکی کۆمەڵگای کوردیمان، زۆر گرنگن کە بیزانین چین.
٢٠- فرۆشتن و رفاندن: دەزانم هەژاری و نەبوونی، وای کردووە کە هەندێ خێزانی بێ دەرتان منداڵەکانیان پێ بەخێو نەکرێت، وەکوو کەلوپەلێکی بازرگانی دەیانفرۆشن. یا هەندێ گروپی مافیا و دز منداڵان دەرفێنن و بە کاری ناهەموار گەورەیان دەکەن؛ یا ئەندامەکانی لەشیان دەفرۆشن، یا بە ئازاد کردنیان داوای پارەیەکی زۆر لە خێزانی منداڵە رفێنراوەکان دەکەن بەرانبەر بە ئازاد کردنیان، زۆر جاریش درەدەکەن و دەیان کوژن. گروپە تیرۆریستییەکانیش منداڵان و هەرزەکارانی شێت و ناتەوا دەڕفێنن و، بۆ کار و مەرامی تیرۆریستی و تاوان و خۆتەقاندنەوە بە کاریان دەهێنن.. هەموو ئەم کارە نامرۆییانە، تاوانن و هەڕەشەیەکی گەورەن بۆ سەر ژیانی ئەمەی منداڵان. پێویستە لەم دز و مافیا و گروپە دڕندانە بمان پارێزن، بێ بەزەییش قورسترین سزای یاسایان بدەن.
٢١- پاراستن لە دەمارگیری: لە هەموو شێوازێکی دەمارگیری ئاینی و نەتەوەیی بمپارێزن، بە هەستێکی پاک رام بهێنن، بە

رۆحێکی برایانە و خوشکانە پەروەردەم بکەن. تۆوی هاوڕێتی و ئاشتی و لێبووردـەیی و زمانی گفتوگۆ و رێزگرتن و هاوکاری و هاوسۆزی و دڵسۆزی و چاکە و خێرخوازی و ئاشتیخوازی و … لە دڵم دا بڕوێنن. شین بوونی ئەم خەسڵەتە باشانە.. جیهانێکی ئاشتی و مرۆڤایەتی دۆستی دێننە ئاراوە.

رەزا شوان

نەرویج: ٢٠٢٢

وێنەکان… نەوزاد بەندی

وێنەی یەک□م : کۆپەر لۆند

وێنەی دووەم : ئەحمەد س .

وێنەی یەکەم : شەش ساڵان

وێنەی دووەم : هەشت ساڵان

وێنەی یەکەم : دایکی کۆری و باوکی کەنەدی .

وێنەی دووەم : باوک و باوەژنەکەی کەرکوکین .

وێنەی یەکەم : سێ ژەم پێکەنین

وێنەی دووەم : سێ ژەم گریان

وێنەی یەکەم : ئەچێتە مەلەوانگە و گەلەری و خوێندنگا

وێنەی دووەم : ئەچێتە ژێر زەمینە تاریک وشێدارەکە بۆ گریان و خۆشاردنەوە .

وێنەی یەکەم : ژووری تایبەت بە خۆی هەیە .

وێنەی دووەم : دارحەیزەرانی تایبەت بە لێدانی خۆی هەیە .

وێنەی یەکەم : باوک و دایکی زۆریان خۆش ئەوێ و باشترین داهاتوویان بۆ دابین کردووە ،

وێنەی دووەم : باوک و باوەژنەکەی زۆری لێ دەدەن و لە دەرەوەی شار فڕێی ئەدەن ، خێرخوا ئەیدۆزنەوە ، ئێستا ئەحمەد ئەڵێ : هیوادارم باوکم و باوەژنەکەم لە سێدارە بدرێن ..